

AGNIESZKA KURZYDYM
Lublin

UPOSAŻENIE DZIESIĘCINNE PRAŁATÓW KOLEGIACKIEJ KAPITUŁY SANDOMIERSKIEJ w XV-XVI w.*

I. PREPOZYT

Miejscowości, z których – według interesujących nas źródeł¹ – oddawano dziesięcinę prepozytowi sandomierskiemu, w zdecydowanej większości dało się łatwo zidentyfikować. Pewne problemy sprawiły jedynie miejscowości występujące w LR pod nazwami: Clonowycz, Clonowycz Droboth, Chrwathy Phirleionis i Chrwathy Powalyny. Wydawca LB przyjął, iż Clonowycz i Clonowycz Droboth to Kłonowice². Zważywszy jednak na pisownię oryginalną, należałoby je raczej uznać za Kłonowiec niż Kłonowice, tym bardziej, że w LR występują miejscowości: Klvnyow Koraczow i Klvnyow Kurkow³ zidentyfikowane jako Kłonowiec – Koracz i Kłonowiec Kurek. Także na mapie województwa sandomierskiego odnajdujemy Kłonowiec, a nie Kłonowice⁴. Mamy więc 2 miejscowości o nazwie Kłonowiec zarówno w LB, jak i w LR. Pozostaje jednak problem uznania, które z nich odpowia-

---

* Jest to dalsza część artykułu dotyczącego uposażenia ziemskiego prałatów sandomierskich zamieszczonego w „Rocznikach Humanistycznych”, 47(1997), z. 2, s. 19-38.

¹ Chodzi o *Liber beneficiorum* I Jana Długosza i *Liber retaxationum* z 1529 r., w dalszej części odpowiednio LB i LR.

² Zob. *Index nominum personarum, locorum etc. in tomo primo Libri Beneficiorum occurrentium*, LB I, Kraków 1863, s. VII.

³ Zob. *Indeks geograficzny i osobowy*, w: *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529* (tzw. *Liber retaxationum*), wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, s. 529.

⁴ Zob. *Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku*, w: *Atlas historyczny Polski*, red. W. Pałucki, Warszawa 1993.

dają sobie wzajemnie. Trudno jest jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie, dla ułatwienia zestawień przyjęto, iż Clonowycz z LB to Kłonowiec – Koracz, zaś Clonowycz Droboth – Kłonowiec Kurek. Jeśli zaś chodzi o miejscowości występujące w LB jako Chrwathy Phirleionis i Chrwathy Powalyny⁵, to nie zostały one zidentyfikowane w indeksie do LB. Okazało się jednak, iż w LR występują miejscowości o nazwach bardzo zbliżonych, mianowicie: Krwathi Firleyowe, Krwathi Kozynki i Krwathi Powalne⁶. Udało się je zidentyfikować jako kolejno: Klwaty, Kozinki i Klwatę Szlachecką⁷. W tabeli zostały jednak umieszczone jako Krwaty Firlejowe i Krwaty – Powala, bowiem nazwy wszystkich miejscowości przyjmujemy według ich pisowni obowiązującej na mapach województwa sandomierskiego⁸.

Dziesięcinę prepozytowi oddawano z 36 miejscowości. Jedna z nich – Gorzałków, położona w parafii Opoczno – występuje w LR, a w LB pisze Długosz, iż z jednej połowy łąnów kmiecych oddawano dziesięcinę prepozytowi sandomierskiemu, a z drugiej arcybiskupowi gnieźnieńskiemu. Przy tym jednak pozostawiono wolne miejsce tam, gdzie winna być wpisana wysokość dziesięciny – *valor eius aestimatur ad ... marcas*⁹. Trudno jest jednoznacznie stwierdzić, czy z Gorzałkowa rzeczywiście prepozyt pobierał dziesięcinę. Zastanawiające jest puste miejsce tam, gdzie należałoby się spodziewać danych co do wartości dziesięciny, ale można to wytłumaczyć sposobem, w jaki uzupełniano formularze odnośnie do poszczególnych miejscowości – być może nie otrzymano jedynie informacji, co do wysokości dziesięciny, pozostałe bowiem „luki” są uzupełnione. W każdym bądź razie, jeśli nawet w latach siedemdziesiątych XV w. prepozyt otrzymywał dziesięcinę z Gorzałkowa, to niewątpliwie w 1529 r. nie była to już jego wieś dziesięcinna.

Ponadto w LR występuje wieś o nazwie Świetlikowa Wola, która oddaje dziesięcinę razem z Policzną¹⁰. O ile w LB Policzna jest uwzględniona, to nie ma w nim Świetlikowej Woli. W LR nie występuje też Opoczno Antiqua, które znajdujemy u Długosza¹¹. Tak więc, poza trzema miejscowościami – Gorzałkowem i Opocznom Antiqua, które występują tylko w LB i Świetli-

---

⁵ LB, s. 309.

⁶ LR, s. 390.

⁷ LR, s. 540.

⁸ Por. przyp. 2 i 4.

⁹ LB, s. 304.

¹⁰ LR, s. 390.

¹¹ LB, s. 303.

kową Wolą uwzględnioną w LR jako wieś dziesięciną prepozyta – pozostałe 33 miejscowości odnajdujemy w obydwu źródłach¹². Wśród nich występuje jedno miasto – Opoczno¹³.

Miejscowości, z których prepozyt sandomierski otrzymywał dziesięciny, rozmieszczone były w 13 parafiach: Jedlna, Mniszek, Nowa Cerkiew, Odachów, Opoczno, Radom, Radom Stary, Sandomierz – św. Paweł, Sieciechów, Skarżyszów, Wojciechowice, Wsola i Zakrzów. Tylko 2 miejscowości dziesięcinne prepozyta (Andrzyszkowice i Stodoły) leżały w parafiach oddalonych o mniej niż 20 km od Sandomierza. Natomiast pozostałe parafie znajdowały się w północnej i północno-zachodniej części województwa sandomierskiego, a ich odległość od Sandomierza wynosiła w linii prostej od ok. 92 km (Radom) do ok. 132 km (Opoczno). Ciekawe jest przy tym, że aż 8 z pozostałych 9 parafii leżało w stosunkowo niewielkiej odległości od Radomia (Radom Stary – ok. 0,5 km, Nowa Cerkiew – ok. 7 km, Skarżyszów, Wsola i Zakrzów – ok. 11 km, Jedlna – ok. 15 km, Odachów – ok. 17 km, Mniszek – ok. 20 km). Sieciechów dzieliło od Radomia już wprawdzie ok. 45 km, ale od Sandomierza ok. 97 km. Tak więc na 36 miejscowości dziesięcinnych prepozyta aż 34 leżały w odległości nie mniejszej niż ok. 75 km (w takiej bowiem odległości znajdował się najbardziej w kierunku Sandomierza wysunięty Zakrzówek w parafii Odachów).

Jeśli chodzi o przynależność do diecezji, to jedynie parafia Opoczno, leżąca w północno-zachodniej części województwa sandomierskiego znajdowała się w archidiecezji gnieźnieńskiej, pozostałe były w diecezji krakowskiej¹⁴.

Ze wszystkich omawianych 36 miejscowości prepozyt otrzymywał dziesięcinę snopową, z której wartością w LB złączona jest wartość dziesięciny konopnej oddawanej w wysokości 4 wiązek¹⁵. Jedynie w przypadku Opoczna, Opoczna Starego i Gorzałkowa zaznaczone zostało wyraźnie, iż nie jest płacona dziesięcina konopna¹⁶.

¹² LB, s. 303-310; LR, s. 390-391.

¹³ „... oppidum in dioecesi Gnesnensi situm”, LB, s. 303; „... oppido Opoczno” – LR, s. 390.

¹⁴ Zob. *Podziały administracji kościelnej*, w: *Atlas historyczny Polski. Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku*, red. W. Pałucki, cz. 2, Warszawa 1993.

¹⁵ „solvitur decima manipularis et canapalis per quatuor ierugas”, LB, s. 302-310.

¹⁶ „Opoczno [...] decimam canopi ex consuetudine non solvunt”, LB, s. 303; „Opoczno Antiqua [...] non solvunt decimam canapi”, LB, s. 303; „Gorzałków [...] decimam canapi non solvunt”, LB, s. 304.

Jeśli chodzi o obowiązek odwożenia dziesięciny, to jedynie w odniesieniu do Gorzałkowa i Bogusławic nie mamy informacji co do tego, czy oddający dziesięcinę odwozili ją na miejsce wyznaczone przez prepozyta¹⁷. W pozostałych 34 przypadkach jednoznacznie określono tę powinność słowami: *ducitur per cmethones¹⁸ in horreum a praeposito locandum*.

W LR określona jest wysokość dziesięciny snopowej dla każdej z interesujących nas miejscowości, natomiast co do dziesięciny konopnej czytamy, iż oddawano ją w wysokości 257 wiązek ze wszystkich miejscowości, a jej wartość oszacowano na 1,5 grzywny 2 grosze¹⁹. W LB występują także informacje, których nie znajdujemy w LR, a jako istotne dla interesującego nas tematu, należy je przytoczyć.

Na 35 miejscowości występujących w LB jako dziesięcinne prepozyta, 5 stanowi własność królewską, 25 szlachecką, 3 kościelną i 2 mieszczańską²⁰. Widzimy więc, że dominuje własność szlachecka, ale jeśli chodzi o oddawanie dziesięciny z folwarków szlacheckich, to mamy tylko 1 taki przypadek – Nieczatów, z którego uiszczana jest dziesięcina *in gonithwam* ale nie podano jej wartości²¹. Ciekawym zagadnieniem jest również obszar wsi, z którego uiszczano dziesięcinę prepozytowi. Możemy stwierdzić, iż prawdopodobnie oddawano prepozytowi dziesięcinę z 3 całych wsi (Andrzychowice, które były jego własnością, Dzierzkowa i Nieczatowa)²²; z 2 po połowie (Opoczno Stare i Gorzałków)²³ 1/3 ze wsi Zakrzów, zaś tylko część z Głogowa i Kozinków, resztę bowiem otrzymywał biskup krakowski²⁴. Poza wymienionymi 8 miejscowościami z pozostałych 27 oddawali prepozytowi dziesięcinę zawsze kmiecie, czasem także karczmarze i zagrodnicy, tak więc otrzymywał ją z części wsi, których obszaru nie znamy.

Wartość prepozytury oszacowana została w LR na 226 grzywien 2 grosze²⁵. Po przeliczeniu okazuje się jednak, że nastąpiła pomyłka, bowiem

---

¹⁷ LB, s. 304.

¹⁸ W wypadku Opoczna: „ducitur per oppidanos”, LB, s. 303.

¹⁹ „item canaparum geruge 257 ex omnibus villis reddunt ad wal. mrc 1,5 gr 2”, LR, s. 391.

²⁰ Andrzychowice są własnością prepozyta, Dzierzków należy do rajców i mieszczan Radomia, Gorzków – Opoczna, a Sadków i Rajec do klasztoru w Sieciechowie – zob. LB, s. 302, 303, 307, 309.

²¹ LB, s. 3308.

²² LB, s. 302, 303, 308.

²³ LB, s. 303-304.

²⁴ LB, s. 310.

²⁵ LR, s. 391.

wysokość tej sumy wynosiła 227 grzywien i 2 grosze²⁶. Jednak jak zostało zaznaczone w LR, nie jest to realna wartość prepozytury, gdyż pominięte zostały dochody oszacowywane przez świeckich²⁷. Po przeliczeniu natomiast dziesięcin uwzględnionych w LB okazuje się, że minimalna wartość dziesięcinnego uposażenia prepozyta wynosiła 229 grzywien, maksymalna zaś 283 grzywien²⁸. Na pewno nie jest to realna wartość tego uposażenia, należy bowiem zwrócić uwagę na fakt, iż przy niektórych miejscowościach występują dodatkowe dziesięciny, których wartość nie została oszacowana, więc nie możemy ich uwzględnić w rachunkach. Na przykład w Dzierzkowie znajdowały się pola mieszkańców okolic podmiejskich Radomia, z których to pół uiszczano prepozytowi dziesięcinę o nieznannej wartości²⁹. Istnieją też informacje o oddawaniu dziesięciny snopowej w gonitwę³⁰ z 3 miejscowości (Grzmucin³¹, Nieczatów³² i Piastów³³), ale bez wzmianek o jej wysokości.

Na podstawie powyższych przykładów widać wyraźnie, iż nie znamy wartości wszystkich dziesięcin oddawanych prepozytowi.

Tytułem podsumowania przypomnijmy, iż prepozyt sandomierski pobierał dziesięciny z 36 miejscowości położonych w 13 parafiach znacznie oddalonych od Sandomierza (tylko dwie leżały w odległości mniejszej niż ok. 20 km od Sandomierza, pozostałych 11 dzieliło od Sandomierza od ok. 92 km do 132 w linii prostej). Otrzymywał on w zdecydowanej większo-

---

²⁶ LR, s. 391.

²⁷ „Val. praepositurae mrs 226 gr 2 exceptis probentibus [sic!] et cesibus de villis, qui per seculares texati sunt”, LR, s. 391.

²⁸ Wartość minimalną stanowi suma grzywien określających dolną granicę dochodów dziesięcinnych prepozyta z poszczególnych miejscowości, zaś wartość maksymalną suma grzywien określających górną granicę tych dochodów – zob. tab. 1.

²⁹ „Dzierzków [...], item agri sive norti tredecim suburbaborum Radomiensium, qui solvunt decimam praeposito absque decima canapali”, LB, s. 303.

³⁰ Według Helca była to dziesięcina snopowa oddawana wspólnie z mieszkańcami pewnego okręgu określonego odbiorcy; zob. A. Z. H e l c a, *Badania w przedmiocie historii dziesięcin kościelnych w Polsce, szczególnie pod względem tak zwanej dziesięciny swobodnej i dziesięciny oddawanej w gonitwę*, „Biblioteka Warszawska”, 3(1863), s. 49-53.

³¹ „Grzmuczyn [...] item tabernae tres habentes agros, item hortulaniae tres habentes agros, de quibus tam tabernae quam hortulaniae solvunt decimam praepositurae in gonithwam”, LB, s. 304-305.

³² „Nyczethow [...] item praedium militare unum tantummado, de quo decima manipularis de quolibet frano datur in gonithwam pro praeposito...”, LB, s. 308.

³³ „Pyastow [...] item tabernae tres omnes habent agros, item hortulaniae sex habentes agros, de quibus omnibus solvitur decima manipularis praeposito in gonithwam”, LB, s. 308.

Tab. 1. Dziesięciny prepozyta

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
Gzowice	Jedlna	8-10 mrc	14 mrc
Owadów		2 mrc	4 mrc ^a
Głogów	Mniszek	3 mrc	3 mrc ^b
Młodnice		2 mrc	zob. Głogów
Kozinki	Nowa Cerkiew	1 mrc	zob. Krwaty-Powała
Milejowice		7 mrc	8 mrc
Nieczatów		2-4 mrc	3 mrc
Kłonowiec-Koracz	Odachów	4 mrc	3 mrc
Kłonowiec-Kurek		1 mrc	3 mrc
Odachowiec		4 mrc	4,5 mrc
Tynica		1-2 mrc	6 mrc ^c
Zakrzówek		3 mrc	zob. Tynica
Gorzałków	Opoczno		-
Ogonowice		8 mrc	6 mrc
Opoczno		15 mrc	18 mrc
Opoczno-Antiqua		2 mrc	-
Dzierzków	Radom	33-40 mrc	40 mrc
Sadków ^d		4-5 mrc	10 mrc ^e
Krwaty-Powała	Radom Stary	3 mrc	5 mrc ^h
Malczów		7-8 mrc	8 mrc
Rajec ^f		5 mrc	zob. Sadków
Rajec Szlachecki ^g		3 frt	1,5 mrc 3 mrc
Wola Kanimirowa		1 sexagena	
Andrzychowice	Sandomierz-św. Paweł	6 mrc	3,5 mrc
Policzna	Sieciechów	8-10 mrc	14 mrc ⁱ
Świetlikowa Wola		-	zob. Policzna
Bogusławice	Skarżyszów	8-10 mrc	8 mrc
Grzmucin		15 mrc	8 mrc
Kłonów		5-10 mrc	4 mrc
Kłonówek		3 mrc	3 mrc
Niemianowice		4-5 mrc	zob. Owadów
Wojśławice		3 mrc	4 mrc
Stodoły	Wojciechowice Wsola	40-60 mrc	17 mrc
Krwaty Firlejowe		4-6 mrc	5 mrc
Piastów		12 mrc	14 mrc
Zakrzów	Zakrzów	12 mrc	5 mrc

- miejscowość nie występuje

^a łącznie z Niemianowicami; ^b łącznie z Młodnicami; ^c łącznie z Zakrzówkiem; ^d w LB należy do parafii Radom, w LR – Radom Stary; ^e łącznie z Rajcem; ^f W LB Rayecz Maior (Książy), w LR Rayecz villis identyfikowany jako Rajec Poduchowny; ^g W LB Rayecz Minor, w LR Rayecz nobilium; ^h łącznie z Kozinkami; ⁱ łącznie z Wolą Świetlikową

1 marka (grzywna) = 4 fertony (wiardunki) = 48 groszy

1 sexagena (kopa) = 60 groszy

ści dziesięcinę snopową, oddawaną bardzo często łącznie z konopną. W większości wypadków nie jest znany obszar wsi, z którego uiszczano prepozytowi dziesięcinę, z całą pewnością wiadomo, iż z łąnów kmiecych, czasem z pól zagrodników i karczmarzy. Tylko w jednym wypadku – Nieczatowa – była to dziesięcina oddawana z folwarku szlacheckiego, przy czym nie jest znana jej wysokość.

Wartość uposażenia dziesięcinnego prepozyta w latach siedemdziesiątych XV w. można szacować na sumę 229-283 grzywny, zaś w 1529 r. – 227 grzywien 2 grosze. Oczywiście należy podkreślić, iż przy tych rachunkach bierzemy pod uwagę wszystkie miejscowości występujące w obydwu źródłach. Gdyby chcieć porównać wartości uposażenia dziesięcinnego prepozyta z tych miejscowości występujących w obu przekazach, należałoby wyłączyć z obliczeń wsie występujące tylko w jednym ze źródeł. Są trzy takie miejscowości: Gorzałków, Opoczno Antiqua, i Świetlikowa Wola. Z obliczeń wykluczamy od razu Gorzałków, który występuje wprawdzie jako miejscowość dziesięcinna w LB, ale bez podania wartości uiszczanych z niego dziesięcin. Pozostają nam więc 2 miejscowości – Opoczno Antiqua występująca tylko w LB i Świetlikowa Wola występująca w LR. Problemy sprawia Świetlikowa Wola, bowiem wartość otrzymywanych z niej dziesięcin podano łącznie z dziesięcinami z Policznej. Jeśli przyjmiemy, iż wysokość dziesięcin otrzymywanych w Policznej w 1529 r. była taka sama, jak w latach siedemdziesiątych XV w., czyli wynosiła 8-10 grzywien, to ze Świetlikowej Woli oddawano dziesięcinę w wysokości 4-6 grzywien. Przy takim założeniu – wyłączeniu z obliczeń miejscowości występujących tylko w jednym ze źródeł, a więc Świetlikowej Woli i Opoczna Antiqua – wartości dziesięcin uiszczanych prepozytowi według LB i LR wynoszą odpowiednio 227 – 279 grzywien i 221 grzywien 2 grosze – 223 grzywny 2 grosze.

II. WICEPREPOZYT

W opisie dziesięcin wiceprepozyta wymienia Długosz „Preadium Castrense, alias agri vocati Jendrzyszkowicze”³⁴, dodając przy tym, iż folwark ten znajdował się w obrębie parafii Gorzyce. Niestety, nie udało się zidentyfikować wspomnianych Jendrzyszkowicz. W indeksie do LB znajdujemy znak zapytania w miejscu lokalizacji tej miejscowości, stąd nie można jej umiejscowić na mapie. Żadne Jendrzyszkowicze nie występują w okolicach Gorzyc.

---

³⁴ LB, s. 311.

Nie wspomina też o nich LR. Według Długosza wiceprepozyt otrzymywał z Jendrzyszkowicz dziesięcinę snopową (i nie konopną, co wyraźnie zaznaczono³⁵), której wysokość dochodziła do 3 grzywien. Ponadto dostarczano też wiceprepozytowi raz w tygodniu 9 chlebów i pół ahtela³⁶ piwa sandomierskiego³⁷.

Pozostałe 5 miejscowości dziesięcinnych wiceprepozyta z LB odnajdujemy także w LR, przy czym w tym ostatnim źródle występuje dodatkowo szósta wieś – Zalessye³⁸, identyfikowana jako Zalesie Gorzyckie³⁹. Można sobie postawić pytanie, czy nie mogą to być wspomniane wyżej w LB Jendrzyszkowicze z parafii Gorzyce?

Wsie dziesięcinne wiceprepozyta leżały w 3 parafiach: Gorzyce, Niekraszów i Trześnia. Dwie z nich leżały w bardzo bliskiej odległości od Sandomierza: Trześnia niecałe 3 km i Gorzyce – ok. 5 km w linii prostej, Niekraszów zaś był oddalony od Sandomierza o ok. 32 km.

Wiceprepozyt otrzymywał ze wszystkich wsi dziesięcinę snopową, ponadto – według LB – konopną z 4 miejscowości – Niekraszowa, Ossali, Turska Wielkiego i Trzcianki, a według LR tylko z Turska. Według Długosza, z Turska Wielkiego oddawano dziesięcinę konopną w wysokości 4 wiązek, a z Niekraszowa, Ossali i Trzcianki uiszczano ją w wysokości 2 wiązek.

Poza Zarzykowicami i niezidentyfikowanymi Jendrzyszkowiczami z pozostałych 4 miejscowości odwożona była dziesięcina do stodoł wiceprepozyta⁴⁰.

Warto zwrócić uwagę na wspomniane Zarzykowice, bowiem przy omawianiu dziesięcin wiceprepozyta pisze Długosz, iż wieś ta należy do wicekustosza sandomierskiego⁴¹, jednakże wiceprepozyt otrzymuje z niej dziesięcinę snopową⁴². Gdy jednak sięgniemy do tej części LB, która omawia uposażenie wicekustosza, nie znajdujemy żadnej wzmianki o Zarzykowicach⁴³.

---

³⁵ Tamże.

³⁶ Ahtel (antałek) – miara napojów równa 9 garncom (1/8 beczki); zob. J. S z y m a n s k i, *Nauki pomocnicze historii od schyłu IV do końca XVIII w.*, Warszawa 1972 s. 274.

³⁷ LB, s. 311.

³⁸ LR, s. 393.

³⁹ LR, s. 644.

⁴⁰ LB, s. 311-312.

⁴¹ „Zarzykowice, villa [...], cuius proprietas et dominium ad vicecustodem ecclesiae Sandomiriensis pertinet”, LB, s. 311.

⁴² Tamże.

⁴³ LB, s. 348-349.

Poza Zarzykowicami, których właścicielem miał być wicekustosz, pozostałe 4 miejscowości dziesięcinne wiceprepozyta z LB były własnością szlachecką. W 2 z nich (Tursku i Niekraszowie) znajdowały się folwarki szlacheckie, ale żaden z nich nie uiszcział dziesięciny wiceprepozytowi. Najprawdopodobniej otrzymywał on dziesięcinę z 2 całych wsi – Ossali i Trzcianki, bowiem występują w nich tylko łany kmiece, z których dziesięcinę uiszczano wiceprepozytowi. Wyraźnie zaznaczono, iż nie ma tam folwarków, ani karczmem czy zagrodników⁴⁴. W pozostałych 3 wypadkach tylko część wsi uiszcziała dziesięcinę wiceprepozytowi.

Ogólna wysokość dziesięcin wiceprepozyta wynosi u Długosza 31,5 grzywny, zaś w LR 19 grzywien 10 groszy. Łatwo więc można dostrzec spadek wartości uposażenia dziesięcinnego wiceprepozyta na przestrzeni ok. 50 lat, które dzielą powstanie obu interesujących nas źródeł. Wysokość tych dziesięcin jest mniejsza o około 1/3.

Tab. 2. Dziesięciny wiceprepozyta

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
Jendrzyszkowicze ^a	Gorzyce	3 mrc	-
Zalesie		-	2 mrc ^b
Niekraszów	Niekraszów	6 mrc	17 mrc ^c
Ossala		6 mrc	zob. Niekraszów
Tursko Wielkie		12 mrc	10 gr ^d zob. Niekraszów
Trzcianka		14 mrc	zob. Niekraszów
Zarzykowice	Trześnia	0,5 mrc	zob. Zalesie
Razem		31,5 mrc	19 mrc 10 gr

– miejscowość nie występuje; ^a miejscowość niezidentyfikowana; ^b łącznie z Zarzykowicami; ^c łącznie z Ossalą, Turskiem Wielkim i Trzcianą; ^d tytułem dziesięciny konopnej, której nie uiszczają pozostałe wsie

III. DZIEKAN

Według LB, dziekan sandomierski otrzymywał dziesięcinę z 6 wsi położonych w 3 parafiach: Busko, Gałuszowice i Sulisławice⁴⁵. Jedyne z parafii Busko oddawano dziesięcinę z 4 wsi, z pozostałych parafii tylko z jednej miejscowości.

⁴⁴ „item non est ibi curia militaris aliqua, neque taberna, neque hortulania, neque molen-dium”, LB, s. 312.

⁴⁵ LB, s. 312-315.

Najbliżej Sandomierza (ok. 22 km w linii prostej) leżała Ruszcza położona w parafii Sulisławice. Zaduszniki z parafii Gałuszowice dzieliło od Sandomierza ok. 31 km, pozostałe zaś wsie dziesięcinne leżały w odległości powyżej 70 km od Sandomierza (Zbludowice – ok. 78 km, Siesławice i Chotel Zielony ok. 80 km i najdalej Bieniutki – ok. 85 km w linii prostej).

W LR nie ma informacji o 2 z tych 6 miejscowości – Bieniutkach i Zbludowicach⁴⁶. Występuje natomiast informacja o Wawrowicach jako wsi dziesięcinnej, która w LB omawiana jest jako wieś uposażeniowa, z której dziekan nie otrzymywał żadnych dziesięcin⁴⁷. Dwie z czterech miejscowości wymienionych w LB jako uposażeniowe dziekana były jednocześnie wsiami dziesięcinnymi. Są to Chotel Zielony i Ruszcza. Z Chotelu Zielonego płacili dziekanowi dziesięcinę snopową mieszkańcy połowy wsi należącej do niego⁴⁸. Z Ruszczy otrzymywał dziekan dziesięcinę snopową i konopną z łąnów, które do niego należały⁴⁹.

Ciekawa sytuacja występuje w Zadusznikach, wieś ta była bowiem wcześniej wsią uposażeniową dziekana, ale została zamieniona na miejscowość Motycze. Pozostała jednak dziekanowi dziesięcina snopowa, ale tylko z pól należących do folwarku⁵⁰, niestety nie została podana jej wartość. Poza tym, co ciekawe, Zaduszniki leżą po prawej stronie Wisły w parafii Gałuskowice, a dziesięcina z łąnów kmiących oddawana była kościołowi w Połańcu, leżącemu po drugiej stronie Wisły.

Poza Zadusznikami, z których dziekan otrzymywał dziesięcinę snopową i to o nieokreślonej wysokości, także z Beniutek, według LB, pobierał tylko dziesięcinę snopową. Z pozostałych, według LB, 4 wsi dziesięcinnych otrzymywał dziesięcinę snopową i konopną w wysokości 4 wiązek. Odwożono ją do stodół dziekana z 5 na 6 wsi (poza Zadusznikami).

Według LR, ze wszystkich 5 miejscowości uznanych za dziesięcinne dziekana oddawano mu dziesięcinę snopową.

Obok dziesięcin, których wartość w LB została oszacowana, mamy też informacje o dziesięcinach, które dziekan otrzymywał, a których wysokość

---

⁴⁶ LR, s. 391-392.

⁴⁷ LB, s. 314.

⁴⁸ „[...] item medietas villae Chotel ad decanatum pertinens, sovit decimam manipularem et per quatuor ierugas canapalem decanatu Sandomiriensi”, LB, s. 313.

⁴⁹ „[...] item decima manipularis post laneos ad decanatum Sandomiriensem pertinentes”, LB, s. 313.

⁵⁰ „[...] decima tamen manipularis pro decanatu remensis, post agros duntaxat praediales”, LB, s. 314.

nie jest nam znana. Z Siesławic, obok oszacowanej dziesięciny z łąnów kmiących pobierał dziekan dziesięcinę snopową z pól zagrodników. Nie wiemy jednak nic o jej wartości⁵¹. Podobnie w Zbludowicach – otrzymywał dziesięcinę snopową w gonitwę *de uno campo*, o której nic więcej nie wiadomo⁵². Poza tymi dwoma przypadkami znana jest wysokość pozostałych dziesięcin.

Z 6 wsi wymienionych w LB jako dziesięcinne dziekana 4 były własnością szlachecką, 2 pozostałe (Ruszcza i Chotel Zielony) w połowie należały do dziekana, a w połowie były także własnością szlachecką.

Z Zadusznik, jak to już zostało wspomniane, otrzymywał dziekan dziesięcinę z folwarku szlacheckiego, a ze Zbludowic z jednego pola należącego do folwarku. Mamy więc 2 przykłady dziesięciny swobodnej, którą uiszczano dziekanowi. Z żadnej z omawianych miejscowości nie uiszczano dziekanowi dziesięciny z całej wsi.

Ogólnie wartość dziesięcinnego uposażenia dziekana, według LB, kształtowała się w granicach 36,5-38,5 grzywny, zaś według LR wynosiła 12 grzywien 4 grosze – zmniejszyła się więc o około 1/3.

Tab. 3. Dziesięciny dziekana

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR	
Bieniutki	Busko	0,5 mrc	-	
Chotel Zielony		8-10 mrc	11 mrc ^a	
Siesławice		18 mrc	patrz Chotel Zielony	
Zbludowice	Gałuszowice	3 mrc	-	
Zaduszniki		b	12 gr	
Ruszcza		Sulisławice	7 mrc	40 gr
Wawrowice		Wiślica	-	patrz Chotel Zielony
Razem		36,5-38,5 mrc	12 mrc 4 gr	

- miejscowość nie występuje; ^a łącznie z Siesławicami i Wawrowicami; ^b nie podano dziesięciny otrzymywanej przez dziekana

IV. WICEDZIEKAN

Wicedziekan sandomierski pobierał dziesięciny z dwóch wsi, mianowicie z Gościszowic i Pierśni. Zgodne co do tego są obydwa źródła⁵³. Zarówno

⁵¹ LB, s. 314.

⁵² LB, s. 315.

⁵³ LB, s. 315-316; LR, s. 394.

Gościszowice, jak i Pierśnia leżały na obszarze diecezji gnieźnieńskiej; Gościszowice w parafii Wrzos, a Pierśnia w parafii Jasiona. Odległość ich od Sandomierza przewyższała 100 km; Gościszowice dzieliło od Sandomierza około 109 km w linii prostej, zaś Pierśnię około 114 km.

Ciekawą informację odnośnie do Gościszowic podaje Długosz. Twierdzi on bowiem, iż dziedzic tej wsi odebrał kmieciom 5 pól, z których płacili dziesięcinę wicedziekanowi i przyłączył je do swego majątku, dziesięcinę zaś płaci niesprawiedliwie kościołowi parafialnemu we Wrzosie. Sytuacja ta jest tolerowana przez wicedziekana⁵⁴. Świadczy to o pozbawieniu wicedziekana części dochodu i zastanawiająca jest jego bezczynność.

Według LB, wicedziekan otrzymywał z obu tych miejscowości dziesięcinę snopową i konopną w 4 wiązkach, która była odwożona do jego stodoły. LR mówi jedynie o dziesięcinie snopowej w przypadku Gościszowic, przy Pierśni zaznaczono tylko, iż płacono z 8 łanów, ale nie podano jaką dziesięcinę⁵⁵. Możemy przypuszczać, iż była to dziesięcina snopowa.

Właścicielami obu tych miejscowości byli, według LB, szlachcice, ale żaden z nich nie uiszczał dziesięciny swobodnej wicedziekanowi. Otrzymywał on dziesięcinę z mniejszych części tych miejscowości; wspomniano bowiem także o istnieniu w obu wsiach karczmarzy i zagrodników, którzy nie płacili dziesięciny wicedziekanowi.

Wysokość dziesięciny, według LB, wynosiła 12 grzywien z Gościszowic i 10 z Pierśni, zaś według LR 18 grzywien z Gościszowic i 4 z Pierśni. Mamy więc pierwszy przypadek, w którym wartość dziesięcin według obydwu naszych źródeł jest taka sama i wynosi 22 grzywiny.

Tab. 4. Dziesięciny wicedziekana

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
Pierśnia	Jasiona	10 mrc	4 mrc
Gościszowice	Wrzos	12 mrc	18 mrc

⁵⁴ „[...] item haeres villae praedictae Andreas Podkansky, abstulit quinque campos alias niwas ab agri cmethonum, de quibus decimabatur vicedecanatu, et iunxit eos praedio suo et decimat de illis ecclesiae in Wrzosz per iniuriam, tolerante vicedecano Sandomiriensi”, LB, s. 315.

⁵⁵ „[...] Pyersna ex agris 8 laneorum mrc. 4”, LR, s. 394.

V. ARCHIDIAKON

Identyfikacja miejscowości dziesięcinnych archidiakona nie sprawiła większych trudności, poza jedynie miejscowościami, które w LB zapisano jako: *Wissokye prima*, *Wyszokye secunda*, *Wysokye tertia*⁵⁶. W LR odnajdujemy *Wysokye Lypniczkye Minori*, *Wysokye Rolya*, *Wysokye Byczysko*⁵⁷, a na mapach województwa sandomierskiego – *Wysokie Małe*, *Średnie* i *Wielkie*⁵⁸. Ponieważ przyjmujemy nazwy występujące w atlasie, pojawia się problem przyporządkowania tym nazwom miejscowości z LB i LR. Większych wątpliwości nie budzą jedynie *Wysokye Lypniczkye Minori* z LR, które uznajemy za *Wysokie Małe*, pozostałe zaś miejscowości przyjmujemy umownie: *Wysokie prima* jako *Wysokie Małe*, *Wysokie secunda* i *Wysokie Rola* jako *Średnie*, a *Wysokie tertia* *Wysokie Byczysko* jako *Wielkie*.

Archidiakon sandomierski pobierał dziesięcinę z 23 miejscowości, przy czym 2 miejscowości występującym w LB jako *Zimna Woda prima* i *Zimna Woda secunda*⁵⁹ odpowiada 1 miejscowość o tej nazwie w LR⁶⁰. Także w atlasie dostrzegamy jedną *Zimną Wodę*, ale okazuje się, że jest to wieś o lokalizacji wiązanej⁶¹; możemy więc śmiało przypuszczać, iż dziesięcina z *Zimnej Wody* w LR pobierana jest jednocześnie z *Długoszowej Zimnej Wody prima* i *secunda*.

Pozostałe miejscowości występują w obydwu źródłach. Położone były w 8 parafiach: *Kielczyna*, *Mydlów*, *Obrazów*, *Opatów*, *Strzeżowice*, *Szczeglice*, *Ujazd* i *Włostów*. Najbliżej Sandomierza położony był *Obrazów* – ok. 7 km, najdalej zaś *Kielczyna* – ok. 35 km w linii prostej. Należy jednak zauważyć, iż 7 na 8 parafii, w których znajdowały się wsie dziesięcenne archidiakona, leży w bardzo niewielkich od siebie odległościach. Gdyby za parafię leżącą najbardziej w centrum tych 7 przyjąć *Ujazd*, to *Mydlów* leży w odległości niecałych 5 km od niego, podobnie *Szczeglice* i *Strzeżowice*, *Włostów*, dzieli od *Ujazdu* ok. 7 km, *Kielczynę* ok. 9 km, *Opatów* zaś ok. 10 km w linii prostej.

⁵⁶ LB, s. 318-319.

⁵⁷ LR, s. 385.

⁵⁸ *Mapy, plany*, w: *Atlas historyczny Polski. Województwo sandomierskie*, cz. 1.

⁵⁹ LB, s. 319-320.

⁶⁰ LR, s. 385.

⁶¹ *Komentarz, Indeksy*, w: *Atlas historyczny Polski. Województwo sandomierskie* cz. 2, s. 166.

Poza Opatowem wszystkie pozostałe wsie parafialne znajdowały się na terenie archidiaconatu sandomierskiego. Z dwóch wsi dziesięcinnych archidiacona, leżących w obrębie parafii Opatów, jedna – Czerniaków – leżała w archidiaconacie sandomierskim, zaś druga – Okalina – w archidiaconacie zawichojskim, przy czym od granicy z archidiaconatem sandomierskim dzieliło ją niecałe 1,5 km.

Ciekawe jest, że wszystkie pozostałe wsie dziesięcenne archidiacona leżały na obszarze archidiaconatu sandomierskiego po lewej stronie Wisły. Archidiacon nie otrzymywał żadnych dziesięcin z obszarowo zdecydowanie większej części archidiaconatu leżącego po prawej stronie Wisły – nie możemy jednak zapominać, iż te właśnie obszary pokrywała w bardzo dużym stopniu Puszcza Sandomierska.

Według LB, archidiacon ze wszystkich 23 wsi otrzymywał dziesięcinę snopową i konopną, którą zwożono do jego stodoł⁶². We wszystkich przypadkach podano też jej wartość. Istnieją także 4 miejscowości, w których obok dziesięcin oszacowanych występują też nieoszacowane. Z Gajcowa, obok dziesięciny snopowej i konopnej pobieranej od kmieci, zagrodników i karczmarza, otrzymywał też archidiacon dziesięcinę snopową z połowy łąnów tamtejszego folwarku, przy czym jej wysokość jest nieznana⁶³. Także z Włostowa znamy wartość dziesięciny snopowej i konopnej pobieranej z łąnów należących do 2 folwarków rycerskich, a nie wiemy, jaka była wartość dziesięciny z łąnów kmiecych, choć wiadomo, że archidiacon otrzymywał dziesięcinę z tych łąnów⁶⁴. Podobnie w Wysokich Małych archidiacon otrzymywał nieznana z wysokości dziesięcinę snopową *in gonithwam* od 2 karczmarzy⁶⁵, a w Wysokich Wielkich również nieoszacowaną dziesięcinę snopową od jednego z zagrodników⁶⁶.

Według LR, archidiacon pobierał dziesięcinę snopową, której wartość jest podana przy poszczególnych miejscowościach, a także dziesięcinę konopną, podaną ogólnie⁶⁷.

---

⁶² LB, s. 316-321.

⁶³ „[...] item est villa esdem praedium havens quatuor laneos, de cuius medietate datur decima manipularis archidiaconatui Sandomiriensi”, LB, s. 316.

⁶⁴ „[...] perceptio decimae inter archidiaconum et plebanum de Wlostow diversificatur; nam de omnibus agris praefatorum duodecim laneorum tollit eam archidiaconus, praeter agros [...], de quibus omnibus cedit decima plebano in Wlosthow”, LB, s. 317.

⁶⁵ LB, s. 318.

⁶⁶ LB, s. 319.

⁶⁷ „item racione canapalium mrc 2 gr. 12”, LR, s. 385.

W LB odnajdujemy także interesujące informacje, których nie ma w LR. Okazuje się, że na 23 miejscowości wymienione jako dziesięcinnie archidiacona, aż 20 było własnością szlachecką, 2 należały do misjonarzy sandomierskich, a właścicielami Piekar byli: kustosz, kanonik prebendy Piekarskiej i wikary tejże prebendy (każdy z nich posiadał część wsi). Dziesięcinę swobodną, o czym częściowo już zostało wspomniane, otrzymywał archidiacon z 3,5 folwarku (1/2 folwarku w Gojcowie, 2 we Włostowie i 1 w Okalinie).

Tab. 5. Dziesięciny archidiacona

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR	
Dzber	Kielczyna	5 mrc	1 mrc 12 gr	
Gorzków ^a		7 mrc	3 mrc	
Przeborowice		5 mrc	7 ft	
Mała Wieś ^b		15 mrc	1 mrc 12 gr	
Wierzbka		4 mrc	1 mrc	
Zimna Woda I ^c	Mydlów	4 mrc	2,5 mrc	
Zimna Woda II		12 mrc	-	
Borków		4 mrc	2 mrc ^d	
Kamieniec		2 mrc	patrz Borków	
Bielcza		Obrazów	12 mrc	12 mrc
Piekary			12 mrc	13 mrc
Czernikowa ^e		Opatów	6 mrc	1 mrc
Okalina			17 mrc	10 mrc
Kobylany Małe		Strzeżowice	6 mrc	12 mrc ^f
Kobylany Wielkie			13 mrc	patrz Kobyle Małe
Łaziska	Szczeglice	6 mrc	1,5 mrc	
Wysokie Małe		4 mrc	3,5 mrc	
Wysokie Średnie		6 mrc	1,5 mrc	
Wysokie Wielkie		10 mrc	7 ft	
Dziewiątle	Ujazdów	6 mrc	3,5 mrc ^g	
Ujazdek		4 mrc	patrz Dziewiątle	
Gojcow	Włostów	15 mrc	8 mrc	
Włostów		12 mrc	9 mrc	
Razem		187 mrc	91 mrc 36 gr	

- miejscowość nie występuje; ^a w LB w parafii Iwaniska, ale w LR i atlasie parafia Kielczyna; ^b w LB zwana też Wysokie quarta (Wysokie IV); ^c w LR występuje tylko 1 wieś o tej nazwie, w atlasie zaś mamy wieś o lokalizacji wiązanej – Zimna Woda x2; ^d łącznie z Kamieńcem; ^e wieś położona w 2 parafiach: Opatów i Strzeżowice; ^f łącznie z Kobylanami Wielkim; ^g łącznie z Ujazdkami

Jeśli chodzi o obszar wsi, z którego dziesięcina była uiszczana, to mamy 4 przykłady oddawania dziesięciny z całej wsi (Okalina, Zimna Woda II, Ujazdek i Wierzbka). W 14 przypadkach otrzymywał archidiacon dziesięciny z całej wsi poza folwarkiem, z którego najczęściej otrzymywał dziesięcinę

pleban miejscowej parafii, a w 5 miejscowościach oddawano dziesięcinę z części wsi (Gojców, Czerniaków, Piekary, Włostów, Wysokie Wielkie).

Ogólnie wartość dziesięcin otrzymywanych przez archidiakona wynosiła, według LB, 187 grzywien, a według LR 91 grzywien 36 groszy, tak więc zmniejszyła się o ponad połowę.

VI. KANTOR

Spośród 24 miejscowości dziesięcinnych kantora nie udało się zidentyfikować jednej – Kraszkowa. LB wymienia go jako wieś, z której kantor sandomierski otrzymywał dziesięcinę. Miał on leżeć w parafii Skórkowice. Już jednak w indeksie do LB znajduje się znak zapytania w miejscu, gdzie winny być bliższe informacje odnośnie do Kraszkowa⁶⁸. Nie znajdujemy też tej miejscowości w LR i na mapach województwa sandomierskiego. Uwzględnimy oczywiście wysokość dziesięcin otrzymywanych z Kraszkowa, ale z oczywistych względów nie zostanie on umieszczony na mapie obrazującej rozmieszczenie miejscowości dziesięcinnych kantora. Identyfikacja pozostałych miejscowości nie sprawiła większych problemów.

Na 24 miejscowości, z których kantor pobierał dziesięcinę, 7 nie zostało uwzględnionych w LR, a 1 w LB⁶⁹. Wśród tych 24 miejscowości znajdują się 2 miasta: Fałków⁷⁰ i Sandomierz⁷¹. Wszystkie miejscowości skupione są w 9 parafiach.

Odległości od Sandomierza parafii, w których znajdowały się miejscowości dziesięcinne kantora są bardzo różne, począwszy od pól leżących w okolicy Sandomierza przez parafię Zawichost oddaloną o ok. 15 km, przez Świeciechów, leżący już w województwie lubelskim, który dzieli od Sandomierza ok. 27 km, aż do Końskich (ok. 112 km) czy Fałkowa (ok. 125 km w linii prostej od Sandomierza). Trzeba przy tym zauważyć, że na 9 parafii 6 leży w diecezji gnieźnieńskiej, dzielą je od siebie stosunkowo niewielkie odległości. Gdyby za parafię leżącą najbardziej w centrum tych sześciu przyjąć Żarnów, to Białaczów i Skórkowice dzieli od niego ok. 10 km w linii prostej, Fałków ok. 14 km, a Skotniki i Końskie ok. 18 km w linii prostej.

---

⁶⁸ Zob. *Index nominum personarum, locorum etc. in tomo primo Libri beneficiorum occurrentium* s. VII.

⁶⁹ Zob. tab. 6.

⁷⁰ „... oppidum”, LB, s. 324.

⁷¹ „... oppidum capitale et principale terrae Sandomiriensi”, LB, s. 323.

Ze wszystkich wymienionych w LB 23 miejscowości kantor pobierał dziesięcinę snopową. Konopnej nie oddawano jedynie z Dobieszowa⁷². Poza Bliskowicami, gdzie uiszczano dziesięcinę konopną w wysokości 6 wiązek⁷³, w pozostałych miejscowościach oddawano ją w 4 wiązkach.

Wszystkie dziesięciny były odwożone do stodoł kantora.

Według LR kantor otrzymywał jedynie dziesięcinę snopową.

Obok dziesięcin oszacowanych w LB występują także informacje o nieoszacowanych: z Bliskowic, obok dziesięciny z łąnów kmiecych, którą oszacowano, jest także oddawana kantorowi dziesięcina z pól należących do karczmy – nieznana jest jej wysokość⁷⁴. Podobnie z Dziabaltowa nie znamy wysokości dziesięciny oddawanej z pól należących do 3 zagrodników i 2 karczmarzy⁷⁵; z Brod dziesięciny oddawanej z 2 łąnów, które należą do 2 karczmem⁷⁶; z Sokołowa dziesięciny z pól 2 zagrodników i karczmy⁷⁷, a z Kazanowa wysokości dziesięciny uiszczanej z 3 pól zagrodników⁷⁸.

Ze Skórnicy otrzymywał kantor dziesięcinę zamiennie z wikarym którejś z prebend kurzelowskich⁷⁹, z tym, że otrzymywali ją zamiennie z pól jarych i ozimych, i w zależności od tego, z których pól otrzymywał kantor dziesięcinę, jej wartość wahała się od 1/2 do 2 grzywien.

Ciekawą informację zamieszcza też Długosz odnośnie do Piotrowic. Twierdzi bowiem, iż z folwarku klasztornego znajdującego się w tej miejscowości otrzymywał niegdyś kantor dziesięcinę, której zakonnicy już nie płacą, a to z powodu opieszałości i niedbałości kantora⁸⁰.

Na 23 miejscowości uwzględnione jako dziesięcinne kantora 19 było własnością szlachecką i z żadnej z nich nie otrzymywał kantor dziesięciny

⁷² LB, s. 324.

⁷³ „[...] item decima canapalis solvitur per sex ierugas”, LB, s. 324.

⁷⁴ „[...] item una taberna habens agros dat decimam cantori”, LB, s. 324.

⁷⁵ „[...] item tabernae in eadem villa sunt duae, tem hortulaniae tres, et tam tabernae quam hortulaniae habet agros, de quibus omnibus solvitur decima manipularis cantoriae”, LB, s. 326.

⁷⁶ „[...] item tabernae duae, et quaelibet habet unum laneum [...], de utroque laneo tabernali datur decima manipularis pro cantoria”, LB, s. 327.

⁷⁷ „[...] item taberna una habens agros, item hortulanie duae habentes agros, de quibus omnibus solvitur decima manipularis cantoriae Sandomiriensis”, LB, s. 327.

⁷⁸ „[...] item hortulaniae tres habentes agros, de quibus decima manipularis solbitur cantoriae Sandomiriensi”, LB, s. 327.

⁷⁹ Nie wiadomo, której, bowiem pozostawiono nie zapisane miejsce na nazwę tej prebendy, zob. LB, s. 324.

⁸⁰ LB, s. 323.

swobodnej. Z 2 miejscowości – Brodu i Dobieszowa – oddawano dziesięcinę z całych wsi, w 10 przypadkach była to część wsi, a w 11 cała wieś poza folwarkiem.

Ogólna wartość dziesięcinnego uposażenia kantora, wg LB waha się między 149,5 grzywny a 152 grzywami, zaś według LR wynosi 77 grzywien 24 grosze – jest więc niższa o prawie połowę. Gdy jednak porównamy tylko miejscowości dziesięcinnie kantora występujące w obydwu źródłach, to wartość uposażenia dziesięcinnego, według LB, będzie się wahać od 117,5 do 120 grzywien, a według LR będzie wynosić 71 grzywien. Widzimy więc, że różnica jest już o wiele mniejsza, niemniej jednak faktem jest, iż w świetle LB kantor sandomierski otrzymywał uposażenie dziesięcinnie wyższe niż w 1529 r.

Tab. 6. Dziesięciny kantora

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
Radwan	Białaczów ^a	1 mrc	6,5 mrc ^b
Wola Daleszowska		6 mrc	-
Wola Radwańska		-	6,5 mrc
Żelazowice		6	patrz Radwan
Fałków	Fałków	8 mrc	8 mrc ^c
Płaskowice		3 mrc	patrz Fałków
Skórnice		0,5 – 2 mrc	patrz Fałków
Turowice	Końskie	3 mrc	patrz Fałków
Brod		3 mrc	10 mrc 12 gr ^d
Dzibałtów		6-7 mrc	patrz Brody
Kazanów		2 mrc	-
Sokołów		3 mrc	patrz Brody
Sandomierz	Sandomierz	50 mrc	27 mrc
Bliskowice	Świeciechów	6 mrc	e
Dobieszów	Skotniki	2 mrc	12 gr
Skotniki		6 mrc	-
Wola Skotnicka ^f		4 mrc	-
Kraszków ^g	Skorkowice	6 mrc	-
Suliborowice		2 mrc	-
Piotrkowice	Zawichost	20 mrc	7 mrc
Dłużniowice	Żarnów	3 mrc	3 mrc
Siedlec		5 mrc	3mrc
Topolice		3 mrc	6 mrc ^h
Trojanowice		1 mrc	patrz Topolica
Razem		149,5 – 152 mrc	77,5 mrc

- miejscowość nie występuje; ^a W LB parafia Żarnów; ^b łącznie z Żelazowicami; ^c łącznie z Płaskowicami, Skórnice i Turowicami; ^d łącznie z Dzibałtówem i Sokołowem; ^e W LR wieś dziesięcinnie wicekantora; ^f U Długosza parafia Skórkowice; ^g miejscowość niezidentyfikowana; ^h łącznie z Trojanowicami

VII. WICEKANTOR

Wicekantor sandomierski otrzymywał dziesięciny z 3 miejscowości według LR (Bogoria, Podłęże i Bliskowice)⁸¹, a z 2 według LB (Bogoria i Podłęże)⁸². Z Bliskowic, według LB, oddawano dziesięcinę kantorowi sandomierskiemu⁸³.

Bogoria i Podłęże leżały w parafii Skotniki, oddalonej od Sandomierza o ok. 10 km, a Bliskowice w parafii Świeciechów, którą dzieliła od Sandomierza odległość ok. 27 km w linii prostej.

Długosz wspomina bardziej szczegółowo o Bogorii i Podłężu – podaje informacje o licznych wylewach Wisły, która zabiera coraz to nowe pola, a w Podłężu nawet zabudowania kmieci⁸⁴. Dziedzice Bogorii w obawie przed spustoszeniem wsi udzielali kmieciom pomocy z własnych folwarków⁸⁵. Dziesięcina, którą pobierał wicekantor z Bogorii, jest niższa od wartości, którą podano, a to z powodu wyżej wspomnianych powodzi⁸⁶. Nie znając jednak wysokości dziesięciny otrzymywanej realnie przez wicekantara, przyjmujemy jej wartość, którą podano.

Ze wszystkich 3 wsi, wymienionych przez obydwie źródła, otrzymywał wicekantor dziesięcinę snopową i konopną. Ciekawa jest kwestia uiszczania dziesięciny konopnej z Podłęża, według LB otrzymywał ją bowiem wicekantor zamiennie z plebanem ze Skotnik, przy czym wicekantor pobierał ją raz na 3 lata⁸⁷. Także w LR czytamy, iż dostawał ją *tercio anno*⁸⁸. Dostrzegamy więc interesujący fakt utrzymania się zwyczaju zamiennego otrzymywania dziesięciny konopnej z Podłęża na przestrzeni ok. 50 lat, które dzielą powstanie obu źródeł.

Obie wsie dziesięcinne wicekantara występujące w LB są własnością szlachecką, jednakże nie jest z nich płacona dziesięcina swobodna na rzecz wicekantara. Otrzymuje on dziesięcinę z części obu wsi⁸⁹.

---

⁸¹ LR, s. 395.

⁸² LB, s. 327-328.

⁸³ LB, s. 323-324.

⁸⁴ „[...] Visla enim multos dictae villae sorbuit agros, et continue sorbet, sepes et allodia cmethonum subvertens”, LB, s. 328.

⁸⁵ „[...] haeredes villae ex proprio praedio dedissent cmethonibus, ne villam desererent, suppeties...”, LB, s. 328.

⁸⁶ LB, s. 328.

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ LR, s. 395.

⁸⁹ LB, s. 328.

W wypadku Bogorii mamy podaną wspólną wartość dla obu rodzajów dziesięciny, zaś w wypadku Podłęża nie podano wysokości dziesięciny konopnej⁹⁰.

Ogólnie wartość uposażenia dziesięcinnego wicekantora, według LB, wynosi 8 grzywien, zaś według LR – 14 grzywien 21 groszy⁹¹. Mamy więc pierwszy wypadek, w którym uposażenie dziesięcinne prałata, w świetle LR z 1529 r. jest wyższe niż w LB Długosza. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę tylko wsie dziesięcinne występujące w obu źródłach, to wartość dziesięcin otrzymywanych przez wicescholastyka w latach siedemdziesiątych XV w. i w 1529 r. będzie prawie jednakowa; według LB wynosić będzie bowiem 8 grzywien, a według LR 8 grzywien 19 groszy.

Tab. 7. Dziesięciny wicekantora

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
Bogoria	Skotniki	6 mrc	5 mrc+13 gr ^a
Podłęże		2 mrc	3 mrc+6 gr ^a
Bliskowice	Świeciechów	b	6 mrc+6 gr ^a
Razem		8 mrc	14 mrc 21 gr ^c

^a pierwsza wartość to dziesięcina snopowa, druga to dziesięcina konopna; ^b Wg LB wieś dziesięcinna kantora; ^c Wysokość dziesięciny snopowej dla Podłęża równa 6 gr nie może być wliczana w tej wysokości do ogólnej wartości dziesięcin, bowiem kantor pobierał ją raz na 3 lata. Liczymy więc 2 grosze jako wartość roczną dziesięciny konopnej z Podłęża, stąd suma 21 groszy, a nie 25.

VIII. SCHOLASTYK

Scholastyk sandomierski jako jedyny z prałatów sandomierskich, otrzymywał obok dziesięciny snopowej i konopnej także dziesięcinę pieniężną, co zostało uwzględnione w obu źródłach⁹². Oddawano mu ją z okolic Kraśnika – zostanie to bliżej omówione w dalszej części rozdziału.

⁹⁰ LB, s. 328.

⁹¹ Podliczając wartość dziesięcin wicekantora w LR podano błędnie sumę 8 grzywien 21 groszy, zob. LR, s. 395.

⁹² LB, s. 340-342; LR, s. 400.

Długosz wyróżnia 3 zasadnicze obszary, z których scholastyk otrzymywał dziesięciny: sandomierski i lubelski, opoczyński, radomski⁹³. Z pierwszego otrzymywał dziesięciny z 10 miejscowości położonych w 6 parafiach, z opoczyńskiego z 19 miejscowości położonych także w 6 parafiach, a z radomskiego z 12 miejscowości – 3 parafie. Ogólnie według LB oddawano scholastykowi dziesięciny z 41 miejscowości położonych w 15 parafiach⁹⁴.

W tej liczbie 41 miejscowości dziesięcinnych scholastyka wymienionych jest także 6 wsi, o które toczył się spór między scholastykiem a arcybiskupem gnieźnieńskim. Są to: Giełzów, Plasków, Solec, Zawada, Bierwce i Wola Goryńska, przy których znajdujemy krótką wzmiankę: „abstracta violenter per archiepiscopum Gnesnensem”⁹⁵. W wypadku Plaskowa nie ma informacji o ilości łąnów, wysokości dziesięciny, karczmach, zagrodnikach, folwarkach – mamy tylko schematyczny opis, w którym pozostawiono „wolne okienka”⁹⁶. Podobnie w odniesieniu do Giełzowa i Solca, z tym że podano wiadomość o wysokości dziesięciny⁹⁷. O Zawadzie, Bierwcach i Woli Goryńskiej wiemy, iż były w nich folwarki rycerskie, jeśli zaś chodzi o wartość dziesięciny czy ilość łąnów, z których ją uiszczano – nic bliższego nie wiadomo⁹⁸.

Pierwszy spór o Giełzów i Solec miał miejsce w 1408 r.⁹⁹, kiedy to Mikołaj, dziekan opatowski i jednocześnie sędzia z ramienia Stolicy Apostolskiej rozstrzygnął go na korzyść scholastyka sandomierskiego Petri Wilhelmi de Okalyna¹⁰⁰. Długosz zaznacza przy informacji o tym sporze, iż mimo tego wyroku wymienione miejscowości zostały zabrane przez arcybiskupa¹⁰¹. Kolejną skargę o tym razem 5 spornych miejscowości (oprócz Giełzowa) wniósł *in curia romana* Wilhelm – scholastyk sandomierski przeciwko arcybiskupowi Dobrogostowi zwanemu Wydrzyokim, który to biskup zajął

---

⁹³ „Decimae manipulares scolastriae in districtu Sandomiriensi et Lublinensi”, LB, s. 331-333; „Decimae scolastriae in districtu Radomiensi consistentes”, LB, s. 333-334; „Decimae scolastriae in districtu Opoczniensi consistentes”, LB, s. 334-339.

⁹⁴ LB, s. 328-339 i 340-342.

⁹⁵ LB, s. 335-337.

⁹⁶ „Plasków [...] et valor eius aestimatur ad..., item tabernae..., item hortulaniae..., item praedium...”, LB, s. 336.

⁹⁷ LB, s. 335-336.

⁹⁸ LB, s. 336-347.

⁹⁹ LB, s. 335.

¹⁰⁰ Nie znajdujemy tego scholastyka w „Katalogu prałatów i kanoników sandomierskich od 1186-1926 r.” J. Wiśniewskiego.

¹⁰¹ LB, s. 335.

dziesięciny z tych wsi zakładanych według niego na surowym korzeniu¹⁰². Nie wiadomo dokładnie, kiedy ten spór miał miejsce, Długosz tego nie podaje. J. Wiśniewski w *Katalogu prałatów i kanoników sandomierskich* potwierdza informację o tym sporze zaznaczając, iż Dobrogost był arcybiskupem w latach 1394-1402. Świadczyłoby to więc o tym, iż sprawa sądowa podana w LB w drugiej kolejności była w rzeczywistości wcześniejsza. Spór kontynuowali następcy zarówno arcybiskupa Dobrogosta, jak i scholastyka sandomierskiego Wilhelma. W czasach Długosza ze spornych miejscowości pobierał dziesięciny scholastyk sandomierski.

W LR nie ma informacji o kontrowersyjnych 6 miejscowościach, tak więc niewątpliwie w 1529 r. nie były one wsiami dziesięcinnymi scholastyka. Poza tymi miejscowościami wszystkie pozostałe (35) odnajdujemy w LR. Oddawano z nich dziesięcinę snopową¹⁰³.

Według LB uiszczano dziesięcinę snopową i konopną – jedynie w przypadku Mniszka nie ma informacji o ilości wiązek dziesięciny konopnej i odwożeniu dziesięciny¹⁰⁴. Z pozostałych miejscowości oddawano obydwa rodzaje dziesięciny i odwożono ją.

Występują też w LB informacje o dziesięcinie nieoszacowanej – w Czyżowie otrzymywał scholastyk także dziesięciny z 2 karczem, w Ostrowie z pól należących do młyna¹⁰⁵, w Kosinie z pól 4 zagrodników, w Mniszku z kilku pól sołtysa¹⁰⁶, w Lisowie II otrzymywał dziesięcinę snopową w gonitwę z pól należących do 4 karczem, 4 zagrodników i rycerza o imieniu Mieczysław, w Lisowie III zaś z pól zagrodników¹⁰⁷. W Skrzyszowie uiszczano scholastykowi dziesięcinę także z pól karczmarzy, 2 zagrodników i pól uprawianych przez dziedzica – była to dziesięcina oddawana w gonitwę¹⁰⁸; ten

---

¹⁰² Z nowozałożonych osad pobierał dziesięcinę sam biskup chyba, że w danej osadzie budowano kościół, któremu wtedy te dziesięciny odstępował osobnym aktem uposażeniowym – miało to jednak miejsce we wsiach lokowanych na prawie polskim. Jeśli zakładano wieś na prawie niemieckim, to całą dziesięcinę pobierał biskup dla siebie, nawet wtedy, gdy budowano kościół i zakładano parafię, gdyż w takim wypadku duchowny zamiast dziesięcin otrzymywał od właściciela wsi uposażenie w pewnej ilości łąnów – zob. M. W y s z y Ń s k i, *Ze studiów nad historią dziesięciny w Polsce średniowiecznej*, „Pamiętnik Historyczno-Pravny”, 7(1929), z. 1, s. 88-89.

¹⁰³ LR, s. 399.

¹⁰⁴ LB, s. 331.

¹⁰⁵ LB, s. 330.

¹⁰⁶ LB, s. 331.

¹⁰⁷ LB, s. 334.

¹⁰⁸ LB, s. 335.

sam rodzaj dziesięciny oddawano ze wsi Stara z pól należących do 4 karczem i 3 zagrodników¹⁰⁹ oraz ze wsi Stawowice z pól 2 karczem i 3 zagrodników¹¹⁰, a także z Daleszowic – z pól 3 karczem¹¹¹. Z Woli Daleszowskiej natomiast oddawano dodatkowo dziesięcinę z pól 4 karczem i tyluż zagrodników¹¹².

Wszystkie wymienione wyżej dziesięciny nie zostały oszacowane.

Na 35 wsi dziesięcinnych scholastyka (pomijamy tu 6 wsi, o które scholastyk sandomierski procesował się z arcybiskupem gnieźnieńskim), 23 były własnością szlachecką, 6 klasztorą, 2 królewską, 2 biskupa, i 2 należały do scholastyka (Maruszów i Mistrzowice). Mimo iż właścicielami aż 23 wsi byli szlachcice, to dziesięcinę swobodną otrzymywał scholastyk tylko od jednego – wymienionego z imienia Mieczysława ze wsi Lisów II¹¹³. W 12 wypadkach oddawano scholastykowi dziesięcinę z całych wsi, także w 12 z całych wsi jedynie poza folwarkiem, a w 11 z części wsi.

Jak zostało już wspomniane, scholastyk sandomierski otrzymywał także dziesięcinę pieniężną. Według LB pobierał ją z 8 miejscowości, przy czym 2 z nich – Blinów i niezidentyfikowana wieś o nazwie Grambinyce – są wymienione wśród oddających dziesięcinę pieniężną, ale nie ma o nich żadnych informacji poza tym, że należały do parafii Kraśnik, a ich dziedzicem był Jan Rabsztyński herbu Topór¹¹⁴. W LR miejscowości te nie występują. Uwzględnione są natomiast Wyżniaca i Wyżnianka, z których według LB otrzymywał dziesięciny wicescholastyk sandomierski¹¹⁵.

Realnie więc dziesięcinę pieniężną oddawano według LB z 6 miejscowości, a według LR z 8. Jedną z nich jest miasto Kraśnik. Dziesięcinę tę uiszczano w wysokości 6 groszy z łanu.

Wszystkie miejscowości (6) wymienione w LB były własnością szlachecką i tylko z części każdej z nich uiszczana była dziesięcina scholastykowi¹¹⁶.

Podjmując próbę obliczenia ogólnej wartości dziesięcin pieniężnych otrzymywanych przez scholastyka, nie można pominąć problemu związanego z miejscowością Popkowice. We wsi tej było bowiem 50 łanów, przy czym

¹⁰⁹ LB, s. 335-336.

¹¹⁰ LB, s. 337.

¹¹¹ LB, s. 338.

¹¹² Tamże.

¹¹³ LB, s. 334.

¹¹⁴ LB, s. 341.

¹¹⁵ LR, s. 400; por. podrozdział: Wicescholastyk.

¹¹⁶ LB, s. 340-342.

12 z nich należało do folwarku, który płacił dziesięcinę kościołowi parafialnemu tamże, a 2 łany należały do plebana. Wynika więc z tego, iż scholastyk otrzymywał dziesięcinę ze 136 łanów i jest to zgodne z prawdą, bowiem przy charakterystyce następnej miejscowości – Skoryc – podaje Długosz, iż jest to „villa unita cum villae Popkowicze, et in utraque villa sunt centum triginta sex lanei...”¹¹⁷. Z tych 136 łanów uiszczano dziesięcinę scholastykowi. Jednakże przy Popkowicach podano, iż z tychże łanów scholastykowi oddawano „quindecim marcas minus media” – 14,5 grzywny. Trudno się z tym zgodzić, bowiem ze 136 łanów, z których każdy płacił 6 groszy otrzymujemy sumę 816 groszy, czyli 17 grzywien. Najprawdopodobniej więc mamy do czynienia z pomyłką w obliczeniach w LB, i w naszych rachunkach uwzględnimy sumę 17 grzywien, nie 14,5.

Ogólna suma dziesięcin pieniężnych otrzymywanych przez scholastyka wynosi 42 grzywny 45 groszy według LB i 16 grzywien według LR. Natomiast ogólna wartość uposażenia dziesięcinnego scholastyka według LB waha się od 204 grzywien 21 groszy do 225 grzywien 33 groszy, a według LR wynosi 87 grzywien 12 groszy.

Tab. 8. Dziesięciny scholastyka

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
1	2	3	4
Borów	Borów	8 mrc	24 gr
Kosin		3-5 mrc	2 mrc
Mniszek		0,5 mrc	24 gr
Ostrów		10 mrc	4 mrc
Pstrągi		1-3 mrc	3 ft
Czyżów	Czyżów	15-20 mrc ^a	6 mrc
Kotuszów	Dąbrowa	5 mrc	4 mrc
Bierwce	Goryń	b	-
Goryń		2 sexageny – 4mrc	1 mrc
Mąkosy		2 sexageny	2 mrc
Plasków	Gościradów	b	-
Wola Goryńska		b	-
Zawada		b	-
Gościradów		3 mrc	3 ft

¹¹⁷ LB, s. 342.

1	2	3	4
Giełzów ^c	Gowarczów	4 mrc	-
Korytków		1 mrc	24 gr
Kupimierz		2 mrc	1 mrc
Miłaków		6 mrc	2 mrc
Skrzyszów		12 mrc	7 mrc
Bartodzieje	Lisów	7 mrc	3 mrc
Lisów I		3 mrc	1 mrc
Lisów II ^d		4 mrc	1,5 mrc
Listów III ^e		4 mrc	1,5 mrc
Jankowska Wola		10 mrc	5 mrc
Jastrzębie	Radom	2-5 mrc	2 mrc
Stara	Skórkowice	5 mrc	3 fit
Świątniki alias			
Wola Świeciechowska	Świeciechów	1 mrc	3 fit
Węglin	Potok	1 sexagena – 2 mrc	3 fit
Wójcin	Wójcin	1 mrc	24 gr
Maruszów	Zawichost	5 mrc	1 sexagena
Mistrzowice		2 mrc	f
Zdziechowice	Zdziechowice	6 mrc	4 mrc
Budków	Żarnów	1,5 mrc	1 mrc
Daleszowice		5 mrc	3 mrc
Niemojowice		1 mrc	24 gr
Przyłęk		1 mrc	24 gr
Solec ^g		6 mrc	-
Sokołów		3 mrc	1 mrc
Stawowice		3 mrc	1 mrc
Stawowiczki		1 sexagena	12 gr
Wola Daleszowska		13-20 mrc	10 mrc
Razem		182 mrc 36 gr	71 mrc 12 gr

^a i więcej – aliquando ... ad amplius marcas; ^b miejscowości, przy których czytamy „abstracta violenter per archiepiscopum Gneznensem” – patrz s. 50-51; ^c W LB parafia Damnujewice; ^d W LB zwany Lisów-Komorniki; ^e W LR zwany Lisów-Piaseczny; ^f wg LR płacono czynsz – omówiona więc jest ta miejscowość w rozdziale II; ^g abstracta violenter per archiepiscopum Gneznensem – patrz s. 50.

Tab. 9. Dziesięciny pieniężne scholastyka

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
Blinów	Kraśnik	brak danych	-
Grambinycza ^a		brak danych	-
Kraśnik		60 gr	3 frt
Stróża		240 gr	0,5 mrc
Suchynia		24 gr	0,5 mrc
Wola Piaseczna		105 gr	0,5 mrc
Wyźnica		b	3 mrc
Wyźnianka	Popkowie	b	10 mrc
Popkowie		816 gr	0,5 mrc
Skorczyce		816 gr	12 gr
Razem		42 mrc 45 gr	16 mrc

^a miejscowość niezidentyfikowana; ^b W LB z tych wsi pobierał dziesięcinę wicescholastyk; - miejscowość nie występuje

IX. WICESCHOLASTYK

Według LB wicescholastyk otrzymywał dziesięcinę z 2 miejscowości leżących w parafii Kraśnik – Wyźnica i Wyźnianka¹¹⁸. W LR miejscowości te są uwzględnione jako dziesięcinne scholastyka¹¹⁹.

Obie wsie były własnością szlachecką, dziesięcinę uiszczano tylko z ich części. Z Wyźnicy oddawano wicescholastykowi dziesięcinę snopową, której nie odwożono – jak zaznacza Długosz „ex negligentia antiqui”; z Wyźnianki zaś dziesięcinę snopową i konopną w 3 wiązkach – nie odwożono z tego samego powodu. Dziesięciny z tych 2 wsi dawały wicescholastykowi sumę 28 grzywien¹²⁰.

W LR nie ma żadnych wiadomości o dziesięcinach wicescholastyka. Natomiast przy wyliczaniu wsi dziesięcinnych scholastyka zaznaczono, iż płaci on rektorowi szkoły 14 grzywien¹²¹, a w innym miejscu LR czytamy,

¹¹⁸ LB, s. 340.

¹¹⁹ LR, s. 400; por. podrozdział: Scholastyk.

¹²⁰ LB, s. 340.

¹²¹ LR, s. 400.

że rektor szkoły posiada od scholastyka „salarium manuale” w wysokości 10 grzywien¹²².

Tab. 10. Dziesięciny wicescholastyka

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
Wyżnianka ^a	Kraśnik	20 mrc	–
Wyżnica ^a		8 mrc	–

^a Wg LR wsie dziesięcinnie scholastyka; - miejscowość nie występuje

X. KUSTOSZ

Na 22 miejscowości¹²³ wymienione w LB i LR jako dziesięcinnie kustosza 2 nie udało się zidentyfikować. Są to Wola Paprocka i Wola Studziańska występujące w LB¹²⁴ – w indeksie znajdują się znaki zapytania w miejscach, w których powinny być bliższe informacje co do tych miejscowości¹²⁵.

W LR nie występuje 5 miejscowości uwzględnionych przez Długosza jako dziesięcinnie kustosza (Czarna, Rogów, Sucha i wspomniane – Wola Paprocka i Wola Studziańska), jest natomiast wieś Gossań, której nie znajdujemy w LB¹²⁶. Poza tymi 6 miejscowościami pozostałych 16 występuje w obu źródłach. Są one położone w 9 parafiach, które dzieli od Sandomierza odległość przynajmniej 75 km (Tczów i Odachów – ok. 75 km, Skarczyszów – ok. 80 km, Sucha – ok. 85 km, Jedlna i Odrowąż Wielki – ok. 92 km, Głowaczewo i Końskie – ok. 110 km, a Ryczywół – ok. 115 km w linii prostej od Sandomierza). Dwie z tych parafii – Końskie i Odrowąż Wielki leżą w diecezji gnieźnieńskiej (dzieli je od siebie ok. 18 km), pozostałych 7 w północnej części diecezji sandomierskiej w archidiakonacie radomskim (Skarczyszów oddalony od Radomia o ok. 11 km i Ryczywół – ok. 37 km.).

¹²² LR, s. 396.

¹²³ Nie uwzględniamy tu miejscowości Świątniki wymienionej w LB wśród wsi dziesięcinnych kustosza, ponieważ nie ma przy niej żadnej wzmianki co do dziesięcin oddawanych kustoszowi. Wiadomo tylko, iż była „sub iurisdictione” kustosza, zob. LB, s. 347.

¹²⁴ LB, s. 347-348.

¹²⁵ *Index nominum personarum, locorum etc. in tomo primo Libri beneficiorum occurrentium*, s. LII.

¹²⁶ LR, s. 389.

Ze wszystkich 21 miejscowości, które wymienia LB, otrzymywał kustosz dziesięcinę snopową¹²⁷; konopnej nie płacono jedynie z Rogowa¹²⁸. We wszystkich przypadkach była ona odwożona do stodół kustosza.

Według LR uiszczano tylko dziesięcinę snopową¹²⁹.

Z LB dowiadujemy się także, iż z Końskich i Modliszewic pobierał kustosz dziesięcinę zamiennie z kanonikiem prebendy Bilejowskiej, nie otrzymywał więc podanej sumy 27 grzywien corocznie, lecz raz na dwa lata¹³⁰. Także z Rogowa otrzymywał dziesięcinę wspólnie z kanonikiem tejże prebendy, lecz w tym wypadku nie pobierali jej zamiennie, tylko z różnych pól¹³¹. W LB występują też 2 informacje o dziesięcinach nieoszacowanych – w Makowie otrzymywał kustosz dziesięcinę z pól należących do 6 karczem i 4 zagrodników, której wysokość nie jest podana, a w Makowcu dziesięcinę snopową w gonitwę z 1 pola należącego do folwarku królewskiego¹³².

Na 21 miejscowości dziesięcinnych kustosza wymienionych w LB 15 jest własnością szlachecką, 5 należy do króla, a jedna do stolnika sandomierskiego¹³³. Z tych 21 miejscowości w 8 wypadkach oddawana była dziesięcina z całej wsi, w 6 z całej poza folwarkiem, a w 7 tylko z części¹³⁴.

Ogólnie wartość uposażenia dziesięcinnego kustosza według LB wahała się od 18,5 grzywny do 199,5 grzywny, a według LR wynosiła 193,5 grzywny – różnica nie jest więc bardzo duża, ale nie możemy zapominać, iż według LR uiszczano kustoszowi dziesięcinę z 17 wsi, a według LB z 21. Wskazywałoby to więc na relatywnie wyższe uposażenie dziesięcinne kustosza w 1529 r. niż w latach siedemdziesiątych XV stulecia. I rzeczywiście, gdy porównamy wartości dziesięcin tylko z tych 17 miejscowości, które występują w obu źródłach, to okazuje się, że według LB uposażenie dziesięcinne kustosza wahało się od 167,5 do 178,5 grzywny. Było więc niższe od tego z LR o 15-26 grzywien.

---

¹²⁷ LB, s. 343-348.

¹²⁸ LB, s. 346.

¹²⁹ LR, s. 389.

¹³⁰ LB, s. 345-346. Licząc więc uposażenie dziesięcinne – roczne uwzględnimy połowę tej sumy.

¹³¹ LB, s. 346.

¹³² LB, s. 344-345.

¹³³ „Brzezinki [...] suiis dominium ad dapiferum Sandomiriensem pro tempore pertinet”, LB, s. 344.

¹³⁴ LB, s. 343-348.

Tab. 11. Dziesięciny kustosza

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR	
Bobrowniki	Głowaczewo	9 mrc	13 mrc	
Głowaczewo		8mrc	12 mrc	
Leżenice		12 mrc	12,5 mrc	
Lipa		9 mrc	5 mrc	
Paprotnia		6 mrc	5 mrc	
Studzianki		5mrc	12 mrc	
Wola Paprocka ^a		8 mrc	-	
Wola Studziańska ^a		2 mrc	-	
Jedlna		Jedlna	24 mrc	34 mrc
Końskie		Końskie	15 mrc ^c	16 mrc ^b
Modliszewice		12 mrc ^c	patrz Końskie	
Rogów		3 mrc	-	
Odachów	Odachów	12 mrc	13 mrc	
Gossań	Odważ Wielki	-	zob. Końskie	
Chodkowo	Ryczywół	5 mrc	5 mrc	
Wola Chodkowska		3 mrc	5 mrc	
Maków	Skarzyszów	20-30 mrc	22 mrc	
Makowiec		12 mrc	17 mrc	
Czarna	Sucha	2-4 mrc	-	
Sucha		2-4 mrc	-	
Brzezinki	Tczów	12-13 mrc	4 mrc	
Tczów		22 mrc	18 mrc	
Razem		184,5-199,5 mrc	193,5 mrc	

^a miejscowość niezidentyfikowana; ^b łącznie z Modliszewicami i Gossaniem; ^c sumę otrzymywał kustosz raz na 2 lata; - miejscowość nie występuje

XI. WICEKUSTOSZ

Uposażenie dziesięcinnie wicekustosza pochodziło, według LB, z zaledwie 1 miejscowości – Stodoły¹³⁵, a według LR z 2 – Zarzekowice i Mąkoszyn¹³⁶.

Ze Stodół pobierał dziesięcinę także prepozyt sandomierski i to ze wszystkich łąnów kmieci i karczmarzy, wicekustosz zaś otrzymywał dziesięcinę z pól należących do folwarku królewskiego. Ponadto znajdujemy też w LB

¹³⁵ LB, s. 348.

¹³⁶ LR, s. 393.

informacje o dziesięcinie otrzymywanej przez wicekustosza z pól 6 zagrodników, przy czym nie podano jej wartości¹³⁷.

Jedną z dwóch miejscowości występujących w LR jako dziesięcinne wicekustosza – Zarzykowice to jednocześnie *villa propria* kustosza¹³⁸.

Zarzykowice i Mąkoszyn leżały w odległości ok. 3 km od Sandomierza; Zarzykowice w parafii Trzeźnia, a Mąkoszyn w jednej z parafii sandomierskich. Stodoły leżące w parafii Wojciechowice, dzieliło od Sandomierza ok. 14 km.

Ze wszystkich trzech miejscowości wicekustosz otrzymywał dziesięcinę snopową, o konopnej nie ma żadnych wzmianek.

Wartość dziesięciny według LB wynosi 17 grzywien, zaś według LR 5 grzywien.

Tab. 12. Dziesięciny wicekustosza

Miejscowość	Parafia	Wartość dziesięciny wg LB	Wartość dziesięciny wg LR
Mąkoszyn	Sandomierz	–	4 mrc
Stodoły	Wojciechowice	17 mrc	–
Zarzykowice	Trzeźnia	–	1 mrc
Razem		17 mrc	5 mrc

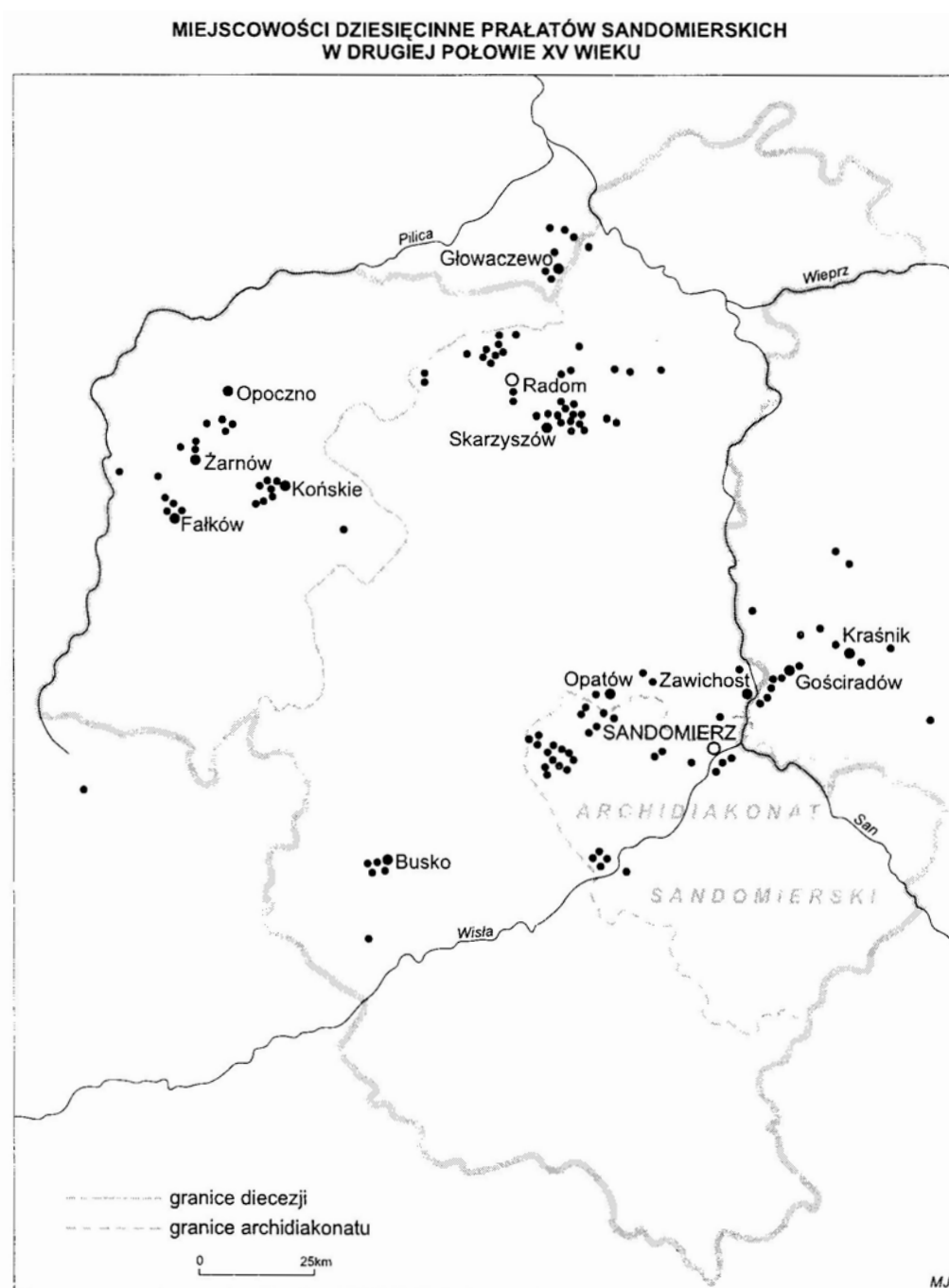
- miejscowość nie występuje

PODSUMOWANIE

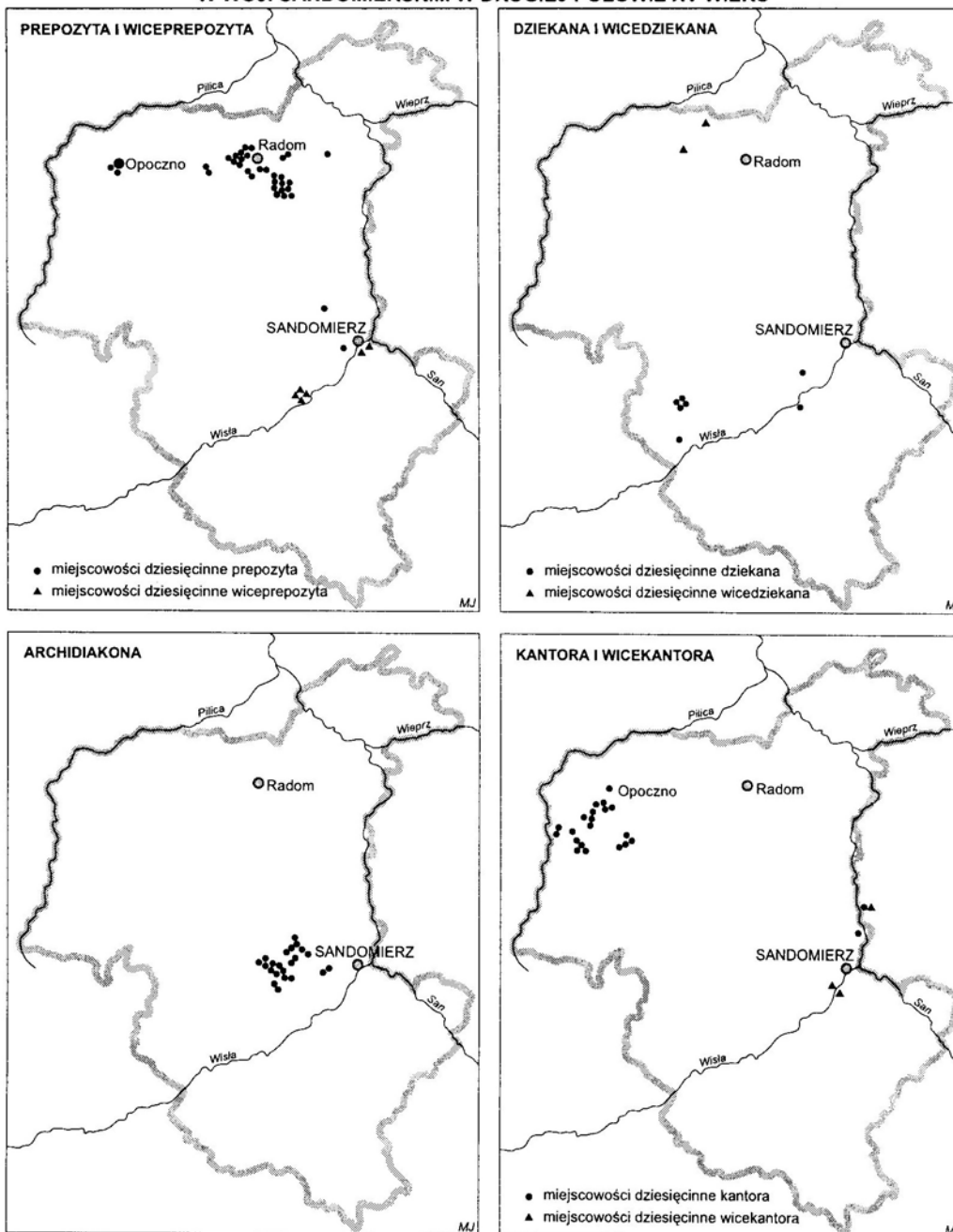
Pralaci kapituły sandomierskiej otrzymywali łącznie dziesięciny ze 172 miejscowości według LB i 150 według LR. Dokładnie ich rozmieszczenie pokazuje mapa, ale gdyby postawić sobie pytanie, jakie obszary były w najwyższym stopniu pokryte miejscowościami dziesięcinnymi prałatów, to należałoby stwierdzić, iż w zdecydowanej większości są to – na obszarze diecezji krakowskiej rejon Radomia i Skarżyszewa oraz zachodniej części archidiaconatu sandomierskiego, a diecezji gnieźnieńskiej rejon Opoczna, Żarnowa i Fałkowa. Występują również niewielkie skupiska tych miejscowości poza granicami województwa sandomierskiego – na północy są to okolice Głowaczewa, a w diecezji lubelskiej rejon Kraśnika (zob. mapa).

¹³⁷ LB, s. 348.

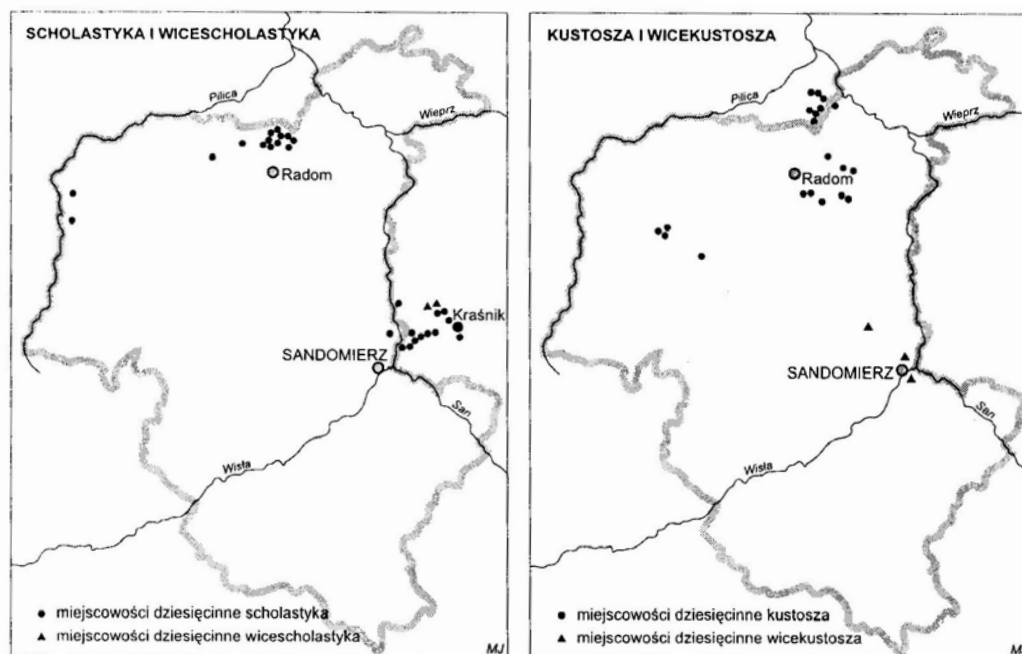
¹³⁸ LR, s. 393.

**MIEJSCOWOŚCI DZIESIĘCINNE
W WOJ. SANDOMIERSKIM W DRUGIEJ POŁOWIE XV WIEKU**

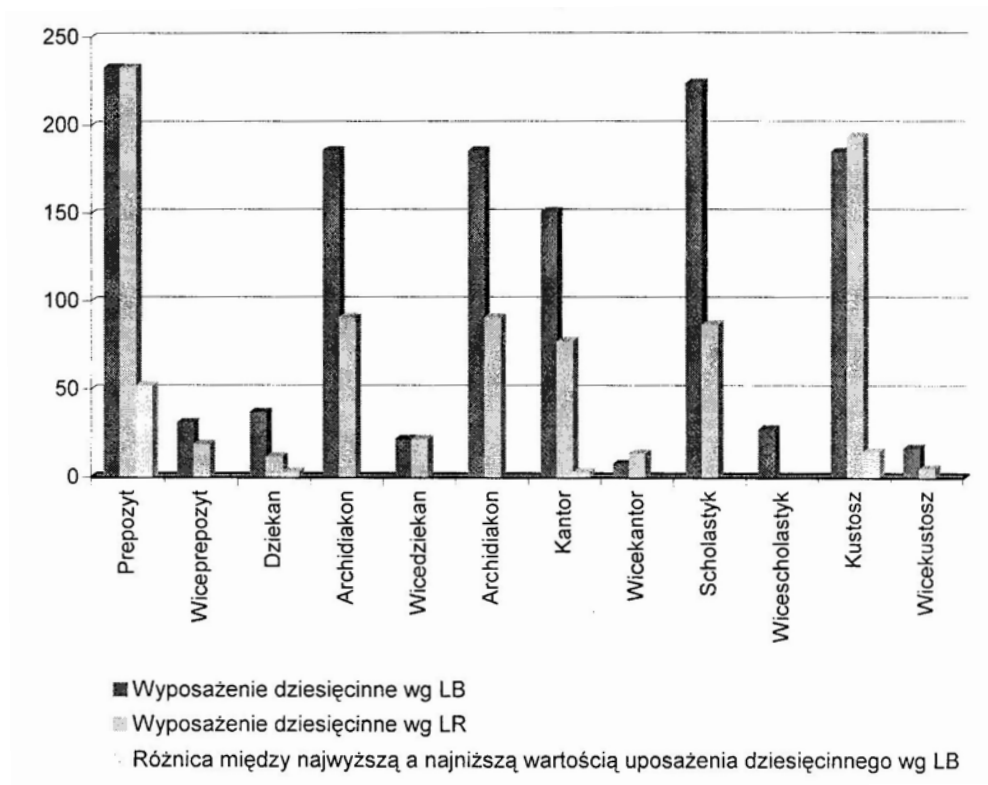
Miejscowości dziesięcinnie prałatów według LB znajdują się w 67, a według LR w 68 parafiach. Zestawienia ilości miejscowości dziesięcinnych i parafii, w których się znajdują, obrazuje poniższa tabela.

Tab. 13. Ilość miejscowości dziesięcinnych prałatów sandomierskich wg LB i LR

Prałat	Liczba miejscowości dziesięcinnych wg LB	Liczba miejscowości dziesięcinnych wg LR	Liczba parafii wg LB	Liczba parafii wg LR
Scholastyk	51	42	17	17
Prepozyt	35	34	13	13
Archidiakon	23	22	8	8
Kantor	23	17	9	9
Kustosz	21	17	8	8
Wiceprepozyt	6	6	3	3
Dziekan	6	5	4	4
Wicedziekan	2	2	2	2
Wicekantor	2	3	2	2
Wicescholastyk	2	-	1	-
Wicekustosz	1	2	2	2

Jak widać, z największej liczby miejscowości – co do czego zgodne są obydwie źródła – pobierał dziesięcinę scholastyk sandomierski. Należy pamiętać, iż on, jako jedyny z prałatów otrzymywał także dziesięcinę pieniężną. Wszyscy pozostali dostawali dziesięcinę snopową i konopną. Bardzo różne były wartości tych dziesięcin – od nawet 10-12 groszy do 60 marek. Rozpiętość jest więc bardzo duża. Podobnie zresztą, jak rozpiętość wysokości uposażeń dziesięcinnych, które obrazuje poniższy wykres.

Wysokość uposażeń dziesięcinnych prałatów sandomierskich

Najwyższe uposażenie dziesięcinnie z wszystkich prałatów posiadał prepozyt, co nie powinno dziwić zważywszy na fakt, iż to on stał na czele kapituły sandomierskiej. Ciekawe jest jednak, iż druga co do ważności godność dziekana stała dopiero na 6 miejscu, jeśli chodzi o wysokość uposażenia dziesięcinnego. Bardzo wysokie uposażenie dziesięcinnie – drugie po prepozy-

cie – posiadał scholastyk, który w kapitule był dopiero przedostatnim z prałatów.

Najogólniej rzecz ujmując możemy przyjąć, iż kolejność godności w kapitule nie warunkowała kolejności w wysokości uposażenia dziesięcinnego w przypadku prałatów sandomierskich.

UWAGI KOŃCOWE

W LB, przy końcu opisów poszczególnych prebend w części katedralno-kolegiackiej, wymienione są kilkadziesiąt razy otaksowania dochodów poszczególnych duchownych według *antiqua et nova registra*, *registra ecclesiae Cracoviensis*. Były więc przed Długoszem co najmniej dwa takie rejestry (*antiquum – novum*), a może i więcej.

Najstarszy z nich nie powstał zapewne później, niż w początkach XV w. Rejestry te obejmowały nie tylko prebendy katedry krakowskiej, ale także prebendy kolegiat: sandomierskiej, wiślickiej, kieleckiej, opatowskiej, skalbmierskiej i św. Michała na Wawelu¹³⁹.

S. Kuraś przypuszcza, iż wspomniane w LB *antiqua et nova registra* nie są identyczne z rejestrami taksy beneficjów, według której duchowni opłacali świadczenia na rzecz Kościoła oraz podatki na rzecz państwa. Uznaje je raczej za księgi uposażenia, których zakres tematyczny jest znacznie węższy niż w LB¹⁴⁰, a w których jako jeden z elementów występuje także i wysokość taksy, identycznie zresztą jak w samym LB.

Także we fragmencie traktującym o kapitule sandomierskiej odnajdujemy wysokość taksy dla poszczególnych prałatur¹⁴¹. Nie została ona podana jedynie dla dziekana¹⁴². Przy charakterystyce uposażenia pozostałych pięciu prałatur odnajdujemy informacje: „iuxta vetera et nova registra taxata est ad ...”, czy „iuxta omnia registra nova et vetera taxata est ad ...”. Wysokość

---

¹³⁹ S. K u r a ś, *Registrum Ecclesiae Cracoviensis. Studia nad powstaniem tzw. Liber beneficiorum Jana Długosza*, Warszawa 1966, s. 14-15.

¹⁴⁰ Autor przypuszcza bowiem, iż rejestry te podawały liczby łanów kmiecych we wsiach duchownych, które opisane są w sposób ciągły, nie zawierały natomiast danych o folwarkach i powinnościach kmiecych ani opisów granic, które w autografie są dopisywane z reguły inną ręką lub innym atramentem i często zachodzą na wpisane poprzednio nazwy miejscowości: zob. K u r a ś, dz. cyt. s. 16.

¹⁴¹ LB, s. 312, 321, 327, 339, 349.

¹⁴² LB, s. 315.

taksy w dwóch wypadkach – prepozyta i kantora – wynosi 30 grzywien¹⁴³, w dwóch kolejnych – archidiakona i kustosza – 20 grzywien¹⁴⁴, a przy scholastyku odnajdujemy sumę 8 grzywien¹⁴⁵.

Pojawia się pytanie, jaką część dochodów prałata stanowiła taksa? Według A. Ohanowicza¹⁴⁶, stosunek jej do rzeczywistego dochodu był różny w poszczególnych diecezjach; w krakowskiej zaś wynosił przeciętnie 1/3. Taksy diecezji krakowskiej uchodziły jednak, jego zdaniem, za wygórowane i dlatego płacono tam często podatek według niższego wymiaru niż w innych diecezjach¹⁴⁷. W diecezji gnieźnieńskiej taksa według J. Łaskiego osiągała przeciętnie 1/8 rzeczywistego dochodu i, zdaniem Ohanowicza, było to prawdopodobnie typowe dla pozostałych diecezji, żadna bowiem inna poza krakowską nie podlegała odmiennemu wymiarowi podatku¹⁴⁸.

Zgodnie więc z założeniami Ohanowicza, taksy, które odnajdujemy przy charakterystyce uposażenia prałatów sandomierskich, winny stanowić około 30% rzeczywistych dochodów prałatów. Tak więc na przykład, jeśli dla prepozyta wysokość taksy wynosiła 30 grzywien, to jego dochody należałoby szacować na około 100 grzywien. Gdy jednak dokonamy podliczenia sum, jakie przynosiły prepozytowi dziesięciny i czynsze (oczywiście mając pełną świadomość tego, że sumy te nie odzwierciedlają realnych dochodów prepozyta), to okaże się, iż dają mu one kwotę zamykającą się w granicach 233 grz. 4 gr. – 287 grz. 4 gr. 30 grzywien stanowi więc 10-13% tej sumy, a nie 30%. W przypadku archidiakona, którego dochody na podstawie informacji zawartych w LB możemy szacować na minimum 187 grzywien, taksa w wysokości 20 grzywien stanowiła niewiele ponad 10% tych dochodów. Kantor otrzymywał ponad 155 grzywien, a więc taksa w wysokości 30 grzywien stanowiła około 19% jego dochodów. W wypadku scholastyka, którego dochody oceniamy na minimum 189 grzywien, taksa wynosząca 8 grzywien, to zaledwie około 4% dochodów. Natomiast taksa kustosza, którego dochody szacowane, według LB, zamykały się w granicach 199 grz. 8 gr. – 214 grz.

---

¹⁴³ LB, s. 312, 327.

¹⁴⁴ LB, s. 321, 349.

¹⁴⁵ LB, s. 339.

¹⁴⁶ A. O h a n o w i c z, *Ciężary państwowe duchowieństwa w Polsce w drugiej połowie XV i w początkach XVI wieku (1447-1530)*, w: *Studia nad historią prawa polskiego*, wyd. O. Balzer, t. III, z. 3, Lwów 1911, s. 310-380.

¹⁴⁷ Tamże, s. 332.

¹⁴⁸ Tamże.

32 gr., wynosiła 20 grzywien. Stanowiło to około 9-10% jego dochodów. Poniższa tabela pomoże zobrazować ten problem.

Tab. 14. Wysokość taksy od dochodów prałatów sandomierskich na podstawie LB

Prałat	Wartość uposażenia w grzywnach	Wysokość taksy w grzywnach	Wartość taksy w %
Prepozyt	233,08 – 287,08	30	10-13
Archidiakon	187	20	10
Kantor	155,3 – 157,8	30	19
Scholastyk	189,8	8	4
Kustosz	199,1 – 214,6	20	9-10

Jak widać z przedstawionego zestawienia, taksy podane w LB dla poszczególnych prałatur w kapitule sandomierskiej nie stanowią 1/3 dochodów prałatów. Możemy mówić, że średnio stanowią około 10% ogólnej sumy oszacowanych w LB dochodów (z oczywistych powodów nie bierzemy pod uwagę dochodów, których wartości pieniężnej nie podano – patrz rozdziały: II i III).

Jak więc widać z przytoczonych przykładów, prałaci kapituły sandomierskiej płacili prawdopodobnie podatki od taksy, której wartość została zdecydowanie zaniżona w stosunku do ich realnych dochodów.

Podsumowując należy stwierdzić, iż w powyższej pracy pojawiło się wiele pytań, na które odpowiedź na obecnym etapie badań nie jest możliwa.

Widzimy, iż uposażenie ziemskie posiadało 5 prałatów: prepozyt, dziekan, kantor, scholastyk i kustosz. Nie dysponował nim żaden z ich zastępców, ale nie posiadał go też archidiakon. Pojawia się pytanie, dlaczego tylko jeden z prałatów nie posiadał uposażenia ziemskiego. Być może jest to spowodowane faktem, iż prałatura archidiakona nie istniała od początku funkcjonowania kapituły, a archidiakon sandomierski, zanim został członkiem kapituły sandomierskiej, był kanonikiem kapituły krakowskiej i posiadał uposażenie członka tejże kapituły (porównaj rozdział I).

Nie wiemy, dlaczego prepozyt posiadał jedną wieś uposażeniową, a uposażenie ziemskie dziekana znajdowało się w czterech wsiach zresztą bardzo od

siebie oddalonych, ani dlaczego uposażeniem kantora były pewne dochody z miasta Żarnowa.

Aby odpowiedzieć na te pytania, należałoby przeprowadzić pogłębione studia nad różnorodnym materiałem źródłowym.

Również przy uposażeniu dziesięcinnym nasuwa się wiele pytań, choćby kwestia rozmieszczenia wsi dziesięcinnych. Wystarczy popatrzeć na mapy zamieszczone w tekście, by zastanowił ten problem. Dlaczego bowiem wsie dziesięcinnie prepozyta mieszczą się w zdecydowanej większości w okolicach Radomia, a na przykład kantora w okolicach Opoczna? Zastanawia też problem obszaru miejscowości, z którego oddawano dziesięcinę – czym spowodowany był fakt, iż w niektórych wypadkach uiszczano dziesięcinę z całej wsi, a w innych z części?

Wszystkie powyższe pytania, a także inne, które być może nasuną się po przeczytaniu tej pracy, mogą stanowić doskonały punkt wyjścia dla dalszych badań nad uposażeniem członków kapituły kolegiackiej w Sandomierzu. W naszej pracy pewne problemy zostały jedynie zasygnalizowane i pozostaje mieć nadzieję, iż zostaną w niedalekiej przyszłości poruszone, a po wnikliwych studiach – rozwiązane.

THE TITHE INCOME OF THE SANDOMIERZ COLLEGIATE CHAPTER PRELATES IN THE 15TH AND 16TH CENTURIES

S u m m a r y

The article is a continuation of the studies of the Sandomierz prelates' land income published in "Roczniki Humanistyczne", vol.1966. It states what the income was on the basis of *Liber beneficiorum* by Jan Długosz and *Liber retaxationum* from 1529, and analyses its position, sometimes in a considerable distance from Sandomierz. It was possible to ascertain that the benefice taxes given in *Liber beneficiorum* do not constitute 1/3 of the prelates' income, as it has been thought up till now, but only 1/10 of the total sum of their income.

Translated by Tadeusz Karłowicz